

Periodiek

Historische Kring Maarssen, 46^e jaargang
nr. 4 - 2019

THEMANUMMER:

**DRIEHONDERD JAAR DE
ZEGEPRAALENDE VECHT**

Naar erkend scharrelvee's

Slagerij
Dorresteyn
sinds 1882

Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen

RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK

+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP

+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.

Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760

info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl

f VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST

VAN VREDENDAAL & ZN
aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

info@vanvredendaalenzn.nl 0346 56135
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961 46

colofon

Opgericht op 11 september 1972; opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Voor informatie en contact:

Website www.historischekringmaarsssen.nl en e-mail: secretaris@historischekringmaarsssen.nl

Bestuur:

Voorzitter: vacant

Vicevoorzitter: vacant

Secretaris: Arie van Ginkel

Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-564168,

e-mail: secretaris@historischekringmaarsssen.nl

Penningmeester: Ronald van Tongeren

Tweede penningmeester: Jan Kees Plomp

Leden: Hans van Bommel, Henk Blaauw,

Bert de Ruiter, Jan Simonis, Ria Tijhuis.

Leden van verdienste:

Drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haaften (26-02-2015),

mevr. R. Tijhuis (10-03-2016)

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002), mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema (23-02-2006), B. Visschedijk (26-02-2009), mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011), H. Blaauw (06-03-2014)

Redactie Periodiek:

Jan Simonis (voorzitter), Arjan van Weele (secretaris), Piet Gentenaar, Nelleke Hendrikse, Bert de Ruiter, Ria Tijhuis.

Kopij zenden aan Jan Simonis.

e-mail: bestuur4@historischekringmaarsssen.nl

Voor verkoop losse nummers: Bert de Ruiter, Nicolaes Maesstraat 6, tel. 0346-563599

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap kost € 14 per jaar. Opzeggen kan alleen vóór het einde van het kalenderjaar. Voor meer informatie en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem contact op met Ronald van Tongeren, Wilhelminaweg 1a, 3603 CR Maarssen, tel: 0346-556696, e-mail: penningmeester@historischekringmaarsssen.nl Eventuele stortingen op ons rekeningnummer NL93INGB0002907376 t.n.v. Penningmeester HKM.

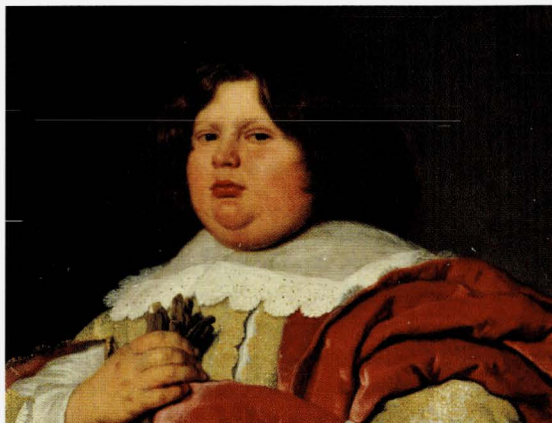
Vormgeving en productie:

Topic Creatieve Communicatie, Wierden

inhoud

- 123 Colofon en Inhoud
- 124 Kringnieuws
- 125 Driehonderd jaar 'De Zegepraalende Vecht'
- 130 Hoezo 'De Zegepraalende Vecht'?
- 141 Zegepraalende Vecht, ook welvarende dorpen?
- 149 De speelgoedwinkel van Hilda Nieman... leuk!
- 152 Kunst uit de Vechtstreek Deel 8
- 157 Uit de Oude Schoenendoos Deel 80

op de cover

Detail portret Andriesz Bicker door Van der Helst

Kringnieuws

Het overnemen van artikelen en afbeeldingen zonder toestemming van de redactie is niet toegestaan. De inhoud van de artikelen is voor verantwoording van de auteur. U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 15 december 2019.

De Historische Kring Maarssen heeft al het mogelijke gedaan om de eventuele rechthebbenden op beeld en/of tekst in dit Periodiek te achterhalen. Indien u meent aanspraak te kunnen maken op dergelijke rechten, verzoeken wij u contact op te nemen met het bestuur via de secretaris.

De Zegepraalende Vecht 300 jaar

Dit boek met vele prachtige afbeeldingen van de buitenhuizen langs de Vecht verscheen in 1719, dus nu driehonderd jaar geleden. Dit is reden voor de redactie om daar bijzondere aandacht aan te besteden door de samenstelling van een themanummer van het Periodiek in samenwerking met de Historische Kringen van Loenen en Breukelen. Jos Odekerken van de Historische Kring Breukelen, Wim van Schaik van de Historische Kring Loenen en Wally Smits van de Historische Kring Maarssen leverden elk een bijdrage aan dit themanummer. De samenwerking is goed bevalen en zal komend jaar rondom een ander thema worden voortgezet.

Data van lezingen najaar 2019 en voorjaar 2020

Donderdag 21 november 2019 geeft Peter Sprangers een lezing over Utrechtse Tegels van 1600-1900.

Donderdag 16 januari geeft Piet Gentenaar een lezing over het fotomateriaal in ADA (Archief Digitale Afbeeldingen).

Donderdag 12 maart is onze jaarvergadering. Na de pauze geeft Hans van Bommel een lezing over Willem van Leusden.

Donderdag 16 april geeft Kees van Aggelen een lezing over de fietsroute Huydecoperweg van Baarn naar Maarssen en over Huydecoper en Goudestein. Alle lezingen worden gehouden in de Open Hof. Zaal open vanaf 19.30 uur en aanvang om 20.00 uur.

Erratum artikel 'De inauguratie van Johan Huydecoper'

Op pagina 92 in Periodiek nr. 3 staat dat 3 augustus op de Gregoriaanse kalender overeenkomt met 13 augustus op de Juliaanse kalender. Dit moet omgekeerd zijn: 3 augustus op de Juliaanse kalender komt overeen met 13 augustus op de Gregoriaanse kalender.

Met dank aan de heer Ton Welvaart voor het wijzen op deze omwisseling.

Dank aan twee auteurs van het Periodiek

In dit nummer schrijft Jaap Versteegh de laatste aflevering van zijn boeiende en informatieve reeks over 'Kunst uit de Vechtstreek'. De redactie bedankt Jaap heel hartelijk voor zijn bijdragen en natuurlijk hopen wij op voortzetting van de samenwerking.

Bij het verschijnen van de 75e aflevering in de reeks 'Uit de Oude Schoenendoos' hebben wij al stil gestaan bij de onvermoeibare inzet van Hans Sagel ten behoeve van het Periodiek. In dit nummer verschijnt de 80e aflevering van zijn mooie reeks. Hans, wederom bedankt! We houden je aan je belofte om zeker tot de 100e aflevering door te gaan.

Jubileumconcert CZOV Excelsior

Op 8 oktober van het jaar 1900 is het koor Excelsior opgericht door de heren James en Huussen. In 2020 is dat dus 120 jaar geleden en daarmee is het de oudste vereniging van Maarssen. Dit wil het koor graag vieren met een jubileumconcert waarin de Krönungsmesse van Mozart, Psalm 42 van Mendelssohn, drie Coronation anthems van Händel en het Hallelujah uit de Messiah van Händel uitgevoerd zullen worden. Het koor zal worden begeleid door NASKA en vier solisten verlenen hun medewerking. Het geheel staat onder leiding van dirigent Douwe Elderhuis. Het concert wordt gehouden op zaterdag 8 februari 2020 om 20.00 uur in de Heilig Hartkerk te Maarssen.

Voor verdere informatie zie de website:
www.excelsiormaarssen.nl ●

Driehonderd jaar 'De Zegepraalende Vecht'

Wally Smits

Driehonderd jaar geleden verscheen 'De Zegepraalende Vecht', *vertoonende verscheidene gezichten van lustplaatsen, heeren huysen en dorpen; beginnende van Utrecht en met Muyden besluytende*.¹⁾ Daniël Stoopendaal koos de buitenplaatsen voor het boekwerk; hij tekende die en maakte van de tekeningen etsplaten. Andries de Leth schreef een 'voorbericht aan de liefhebberen' en Jan de Regt verluchtte de inleiding met het gedicht 'De Vechtzing'. Een honderdtal etsen waarop de dorpen en de uitgekozen buitenplaatsen verbeeld waren, stonden erin en sommige buitenplaatsen werden wel in vier of vijf etsen vereeuwigd. De dichter Claas Bruin sloot het boekwerk af met het maar liefst 37 pagina's vullende gedicht '*Speelreis langs de Vechtstroom op de uitgegeevene gezichten van de Zegepraalende Vecht*'.²⁾

Om de vraag te beantwoorden waarom Stoopendaal de ene buitenplaats buitengewoon veel aandacht gaf en de andere buitenplaats nauwelijks, is het zaak om het voorwoord van De Leth nader te bekijken. Hij stelde daarin dat er over allerlei onderwerpen de mooiste schilderijen waren gemaakt, ook over de langs de Vecht staande buitenhuizen, maar het nadeel daarvan was dat zo'n schilderij bij de bezitter in een kamer kwam te hangen, en voor het brede, geïnteresseerde publiek ontoegankelijk bleef. De '*geestrijke Plaatsnyery*' daarentegen had dit probleem niet. De ets werd op papier afgedrukt en kon over '*den geheelen aardkloot*' worden verspreid. Zij waren niet uniek, immers van Versailles, Windsor, Hamptoncourt en Het Loo waren ook al etsen gepubliceerd. Nu waren echter de landhuizen aan de beurt zodat '*naagebuiren en vreemdelingen*' er bij thuiskomst nog van konden genieten. Sterker nog: het boek moest ook dienen als '*modell en voorbeeld*' voor hen die van plan waren hun huis en tuin te veranderen. De Leth eindigt zijn voor-

woord met het noemen van een paar klinkende namen van toenmalige tuinarchitecten: Jan en Samuel van Staden, Steven Jacobsz Vennekool, Simon Schijnvoet en zeker niet de minste Jac. Marot, de zoon van Daniël Marot die in Frankrijk een enorme invloed had op het ontwerp en de indeling van tuinen.

Selectie van objecten

Het doel van zowel Stoopendaal als van De Leth was dus om vreemdelingen en geïnteresseerden een boek te verschaffen om thuis nog eens te genieten van al het schoons dat zij in de Vechtstreek hadden gezien. Het boek ging echter ook verder: het kon dienen als voorbeeld voor anderen die van plan waren om hun huis en tuin aan te passen aan de moderne inzichten. Die inzichten waren gebaseerd op wat in Frankrijk en met name aan het koninklijke hof van Versailles in zwang was. Het was alles Frankrijk en Frans wat de klok sloeg. Het expliciet noemen van tuinarchitecten - in het bijzonder de Fransman Marot - gaf aan dat de geometrische, in strakke vlakken (perken) verdeelde tuin de standaard was geworden. Dit is volgens mij de belangrijkste reden waarom een huis werd opgenomen in het boek. Soms werd een huis wel genoemd, waarschijnlijk omdat de eigenaar te belangrijk was om zomaar over te slaan, maar meer dan een vage afbeelding of verwijzing zat er dan niet in. Zowel Huis ter Meer als Goudestein in Maarssen ondergingen dit lot. De suggestie dat men uitverkoren werd om in De Zegepraalende Vecht te komen als men betaalde, lijkt mij te ver gaan, want De Leth besteedde vrij veel aandacht aan het Goudestein van de familie Huydecoper, zelfs met een gedicht, terwijl het letterlijk slechts zijdelings geëitst is. Het eigenlijke woonhuis van Jan Elias Huydecoper, Gansenhoef, voldeed wel aan de eisen van de etser, want dat werd, even-

als de ernaast gelegen buitens Hoogevecht en Otterspoor, veelvuldig afgebeeld. Vermoedelijk waren de tuinen en huizen in de buurt van Loenen al zo gemoderniseerd, dat ze aan de doelstellingen van Stoopendaal en De Leth dienstbaar gemaakt konden worden. De meeste buitens en tuinen die opgenomen werden in *De Zegepraalende Vecht* stonden in die omgeving.

Invloed van De Zegepraalende Vecht

De uitgave van 1719 was een daverend succes. Dit succes zou de hele achttiende eeuw voortduren met regelmatige herdrukken, wisselende titels en uitgevers. De eerste druk werd uitgegeven door de weduwe van Nicolaus Visser die een boekenzaak had op de Dam, genaamd De Visser en één van de laatste herdrukken, zonder voorwoord en gedich-

ten, werd gerealiseerd door Rademakers in 1791. Uiteindelijk werd het in 1807 voor het laatst opgenomen in de *Hollandsche Arkadia*. P.J. Lutgers liet in 1836 zijn 'Gezigten aan de rivier de Vecht' verschijnen, weliswaar met als uitgangspunt het werk van Stoopendaal, maar met nieuwe tekeningen en ditmaal in steendruk. Daarna moesten we tot 1982 wachten voor er weer een uitgave verscheen met aandacht voor de buitenplaatsen, ditmaal aan de Vecht en de Angstel, van de heren Lisman en Munnig Schmidt. De tekeningen werden gemaakt door de heer Chris Schut. In de tussentijd, in 1948, was echter van de hand van R. van Lutterveld het standaardwerk 'De Buitenplaatsen aan de Vecht' verschenen. Hij ging heel diep in op allerlei facetten van de oorsprong, bouw en bewoning van de buitenplaatsen, maar ook op de tuinarchitectuur.

Petersburg. Schoolplaat ten behoeve van het vak vaderlandse geschiedenis uit de jaren twintig van de vorige eeuw, uitgegeven door uitgeverij Wolters.

Vele malen zijn de prenten van Stoopendaal gebruikt voor andere uitingen. Er werd behangsel gemaakt met afbeeldingen van de buitenplaatsen uit het boek, en van Rupelmonde is bekend dat het in een drinkglas is gegraveerd. Er werden ook grote tuinvazen geproduceerd met daarop een

De suggestie dat men
uitverkoren werd om in
De Zegepraalende Vecht te
komen als men betaalde,
lijkt mij te ver gaan.

herkenbare kopie van een prent van Stoopendaal. Tegeltableaus van 8 bij 8 tegels met voorstellingen van buitenhuizen werden er gebakken. Ook op luxe tabaksdozen verschenen reproducties van de prenten van Stoopendaal. Zelfs in de twintigste eeuw werd Stoopendaal weer gebruikt om het schoolvak vaderlandse geschiedenis te verluchti-

gen. Uitgeverij Wolters liet in de jaren twintig van de vorige eeuw een tekening van de buitenplaats Petersburg (in 1717 door tsaar Peter de Grote van Rusland bezocht) bewerken en in 1956 werd aan J. H. Isings gevraagd om een schoolplaat te maken van het buiten Elsenburg (zie afbeelding 1 en 2). Het is net of Stoopendaal in het gevolg van Peter de Grote is meegereisd. De tsaar bezocht in 1717 de buitens Zijdebalen, Ouderhoek en Petersburg en juist die buitens werden door Stoopendaal overdadig geëist.

Stadhoudersservies

Het zal zeker geen toeval zijn dat tussen 1772 en 1774 in het Duitse Meissen het zogenaamde Stadhoudersservies is vervaardigd voor stadhouder Willem V. Volgens het dagboek van J. Bicker Raye was Willem V in het jaar 1772 met het Amsterdamse Stads- of Statenjacht over de Vecht gevaren en waarschijnlijk heeft dat tochtje enkele heren van de VOC op het idee gebracht om een maar liefst ruim 400-delig servies te laten bakken bij de Königliche Porzellanmanufaktur Meissen in het Duitse Meissen. Dit veelkleurige servies, met niet alleen buitenplaatsen, is in de loop van de negentiende eeuw verspreid, en een aanzien-

Elsenburg. Schoolplaat vervaardigd door Isings in opdracht van uitgeverij Wolters. Hij nam de volledige vrijheid om de prent van Stoopendaal naar zijn idee te interpreteren.

2

lijk deel is weer in bezit gekomen van museum Paleis Het Loo. De afbeeldingen op de borden en sauskommen zijn nog kleurecht en geven aan dat de makers met grote precisie de prenten van Stoopendaal hebben gekopieerd en van kleur hebben voorzien (zie afbeeldingen 3 tot en met 6). Met het afnemen van de belangstelling voor de zogenaamde Franse tuinen en de opkomst van de Engelse landschapstuinen taande ook de interesse in de na 1750 dus ouderwetse, Franse stijl. De boeken met prenten vonden minder aftrek en verstoften op de planken. Pas in de loop van de twintigste eeuw kwam er weer belangstelling voor de ooit zo imposante buitenplaatsen. De weinige exemplaren van *De Zegepraalende Vecht* werden vaak verknipt en de prenten ingelijst. Zij kregen een plek aan de muren van menig Vechtstreekbewoner, terwijl het toch echt de bedoeling van *De Leth* was dat dit boek een naslagwerk zou zijn vol goede ideeën op het gebied van met name tuinaanleg. Met de integrale uitgave van het oor-

Schaal van het Meissenservies, voorstellende Het dorp Zuilen. Hoewel afwijkend op details is duidelijk te zien dat het naar Stoopendaal is gemaakt. Bron: Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Sauskom Loenen met de buitenplaats van Christiaan Persijn *'met haere vleugels, van agteren te sien'*. Bron: Paleis Het Loo. Foto Wim Kluyers.

Bord Breukelen van het Meissenservies.
Bron: Paleis Het Loo, Apeldoorn.

Bord 'Buitenplaats van den heer Christiaan Persijn, Heere van Loenen'.
Stoopendaal belichtte wel meer buitenplaatsen extra, maar deze is in het Meissenservies veelvuldig gereproduceerd. Aangezien niet het gehele servies teruggevonden is, kan het zijn dat ook andere buitenplaatsen die bij Stoopendaal meerdere keren geëet zijn, ook meerdere keren in het servies verwerkt zijn, hetzij apart, hetzij aan de voor- en achterzijde van een sauskom.
Bron: Paleis Het Loo, Apeldoorn.

spronkelijke werk in 1998 door uitgeverij Marinus van Kralingen uit Breukelen kwam het voorwoord van De Leth weer voor een breder publiek tot zijn recht en kon men weer kennisnemen van de schitterende buitenplaatsen langs onze unieke Vecht. ●

Noten

1. Het merendeel van de gegevens komt uit de heruitgave van De Zegepraalende Vecht uit 1998 waarin niet alleen de etsen, maar ook het voorwoord van De Leth zijn opgenomen. Achterin beschrijft de heer Lisman de geschiedenis van het boekwerk en ook de opvolgers van dit werk in de negentiende en twintigste eeuw. Verdere gegevens komen uit het werk van R. van Lutterveld uit 1948 'De Buitenplaatsen aan de Vecht'.
2. De spelling van Stoopendaal en van Zegepraalend wijzigt nog wel eens. Zowel Stoopendaal als Stoopendaal wordt geschreven, maar ook Zegepraalend in plaats van Zeegepraalend.

Hoezo De 'Zegepraalende' Vecht?

Jos Odekerken

Je kunt geen folder of boekwerk over de Utrechtse Vecht openslaan of daarover een website bezoeken, of je komt onherroepelijk in de beschrijving de kwalificatie 'Zegepraalende' Vecht tegen, al dan niet in de achttiende-eeuwse spelling. De recente, kleurrijke flyer over de Nieuwe Hollandse Waterlinie bijvoorbeeld rept op de eerste bladzijde over 'de geliefde plassen die direct ten oosten van de zegenpralende Vecht liggen'. Ga iets verder terug in de tijd, naar de ANWB Kampioen van 28 september 1940 en je leest dat de lezer wordt geadviseerd 'eens inzage zien te krijgen van een buitengewoon merkwaardig boek over de Vechtstreek, dat in het jaar 1719 te Amsterdam is verschenen: Claes Bruins Speelreize langs de Vechtstroom, met als titel De Zegepraalende Vecht (zie afbeelding 1).

Succesverhaal

Dit forse boekwerk in groot-folio formaat met als hoofdmoot 102 virtuoze kopergravures van de hand van Daniël Stoopendaal (1672-1726), een gedicht van 35 bladzijden van Claas Bruin en een omschrijving van de afbeeldingen door prentkunstenaar en uitgever Andries de Leth, mocht zich meteen al bij verschijnen in 1719 in een grote populariteit verheugen. Dat blijkt wel uit de vele herdrukken die bijna een eeuw lang met behulp van de oorspronkelijke koperen drukplaten verschenen. Maar ook in de eeuwen daarna bleef dit geliefde prentenboek graveurs en tekenaars inspireren om soortgelijke eigentijdse boeken over de Vecht samen te stellen.

Ruim een eeuw later, in 1836, verscheen een waardige opvolger van De Zegepraalende Vecht van de hand van P.J. Lutgers (1808-1874), onder de titel Gezigten aan de rivier de Vecht, met 86 verfijnde lithografieën. Bijna 80 jaar later, in 1915, brak Jac. P. Thijsse alle verkooprecords met zijn De Vecht in de populaire serie Verkade-albums dat nu nog in menig Nederlandse huiskamer, met ingeplakte plaatjes en al, te vinden is. Eveneens in de twintigste eeuw werden twee inwoners van Loenen

Titelplaat uit De Zegepraalende Vecht, 1719. Daniël Stoopendaal.

en Nieuwersluis, de heren E. Munnig Schmidt en A.J.A.M. Lisman, dusdanig door de naburige Vecht geïnspireerd dat zij in 1982 het boek Plaatsen aan de Vecht en de Angstel lieten uitgeven waarvoor C.J.Th. Schut (1912-2000) 97 tekeningen vervaardigde. Ook dit magnifieke boekwerk van 283 bladzijden vond gretig aftrek onder een breed publiek. In 1998 tenslotte bracht Uitgeverij Canaletto/Repro Holland BV in samenwerking met Boekhandel Bouwman uit Maarssen en Boekhandel Marinus van Kralingen BV uit Breukelen een facsimile heruitgave met genummerde exemplaren uit van de oorspronkelijke uitgave van De Zegepraalende Vecht.

'Zegepraalende'

Maar waarom toch dat 'Zegepraalende' in de titel? Zegepraalend is een wat archaisch aandoend bijvoeglijk naamwoord dat volgens Van Dale 'overwinnend, triomferend of triomfantelijk' kan betekenen. Dat laatste woord lijkt het beste te passen bij de titel van dit iconische boekwerk. Sinds die verschijningsdatum in 1719 is de kwalificatie Zegepraalende een eigen leven gaan leiden. Die toevoeging aan de titel van het veel geciteerde boekwerk betekent in alledaags Nederlands zoveel als de rivier de Vecht die ons toefluistert: 'Ik ben toch de allermooiste!'

Alle schrijvers die zich sindsdien zo lovend over de Vecht hebben uitgelaten, hebben zich zonder uitzondering mede gebaseerd op dat populaire werk van drie eeuwen geleden waarin tekenaar Stoopendaal de boventoon voert. Naar hem heeft Maarssen een straatnaam vernoemd in de nieuwe woonwijk Hoge Brug; Loenen deed dat in de nieuwe wijk Cronenburgh. Nu, in 2019, is het exact 300 jaar geleden dat De Zegepraalende Vecht verscheen, met als ondertitel: '...Vertoonende verscheidene gesichten van lustplaatsen, heeren huysen en dorpen, Beginnende van Utrecht en met Muyden besluitende'. Alle reden dus om aandacht te schenken aan dit kennelijk nog steeds zo invloedrijke boek en aan de culturele context waarin het is verschenen.

Daniël Stoopendaal

Wat weten we over de kunstenaar Daniël Stoopendaal (1672-1726)? In het archief van de Burgerlijke Stand Amsterdam lezen we dat hij op 15 mei 1672 in de Westerkerk in Amsterdam werd gedoopt en werd vernoemd naar zijn grootvader. Zowel grootvader als vader Bastiaen en ook zijn broer Harmanus oefenden het beroep van tekenaar en graveur uit. In het jaar 1700 trouwde hij met Machtelina Cock. Samen kregen zij vier zonen en drie dochters. Er is helaas geen portret van hem bewaard gebleven. Hoogstwaarschijnlijk werd hij door zijn vader opgeleid tot prentmaker en tekenaar. Tussen 1685 en 1713 werkte hij in Amsterdam en bouwde een reputatie op met gravures en etsen van kaarten en wereldkaarten, waarvan een aantal in 1714 werd opgenomen in een uitgave van de Bijbel. Stoopendaal specialiseerde zich in

het tekenen van bekende stadshuizen en buitenplaatsen van onder andere rijke Amsterdammers. Hij verwierf een internationale reputatie met kopergravures, waaronder bekende buitenplaatsen in vogelvlucht. De 102 platen (elk 14,6 x 19,6 cm) die hij vervaardigde voor de publicatie van De Zegepraalende Vecht zijn volgens kenners van een buitengewone verfijning. Verder weten we dat hij woonde aan de Looiersgracht 25 in Amsterdam en werd begraven in de Westerkerk.

Prentkunst

Boeken met etsen en gravures kenden in de zeventiende en achttiende eeuw een grote populariteit. Veel beroemde olieverfschilderijen werden als een gravure of ets gekopieerd en vergrooten daarmee de populariteit van het oorspronkelijke kunstwerk. De graveurs werkten niet zelden zelfs in opdracht van beroemde schilders, die hun naamsbekendheid daardoor alleen maar zagen stijgen. Zie bijvoorbeeld de kopie die Weissen-

De rivier de Vecht die ons
toefluistert: 'Ik ben toch de
allermooiste'.

bruch maakte van het schilderij van Engel de Ruyter (1649-1683), gemaakt door een beroemde tijdgenoot van Rembrandt (1606-1669), Ferdinand Bol (1616-1680) (zie afbeeldingen 2 en 3). De verspreidingskansen van een prent lagen uiteraard veel hoger dan die van het originele kunstwerk. Daardoor bleef de kostprijs laag. Van één gravure konden immers honderden afdrucken worden gemaakt. Gelukkig maar, want van veel originele schilderijen zijn de kopieën in prentafdruk nu nog de enige getuigen. Bovendien opende de ontwikkeling van de prentkunst voor minder draagkrachtige burgers de mogelijkheid om hun huis met kunst te versieren. Steeds vaker werden de gravures ingekleurd omdat men deze dan aantrekkelijker vond om in te lijsten en aan de muur te hangen. Zodoende ontstond er een markt voor ateliers waar afbeeldingen met de hand werden

ingekleurd. Aan deze populariteit van de prent dankt Nederland drie belangrijke prentenkabinetten: die van het Rijksmuseum in Amsterdam, het Teylers Museum in Haarlem en Museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam.

Rembrandts selfies

Wat is een gravure dan precies en wat is het verschil met een ets? Bij etsen denken we onmiddellijk aan Rembrandt die de etstechniek als geen ander beheerste en waarmee hij in zijn jonge jaren veel geld verdiende. Om te oefenen in de techniek maakte hij talloze, virtuoze selfies die destijds 'tronies' werden genoemd en waarin een levendige handel bestond. Van hem zijn 300 etsen bekend. Deze techniek houdt grofweg in dat je een metalen plaat afdekt met was. Dan kras je met een scherp voorwerp een tekening in die was. Twee van dit soort scherpe voorwerpen zijn de buriijn en de droge naald. Vervolgens dompel je de plaat in een bijtende vloeistof. Daar waar de was is weggekrast, bijt het zuur zich in de koperen plaat. Het gevolg is dat de tekening nu in dunne lijntjes in de plaat 'geëts' staat. De tekening kan worden afgedrukt. Eerst wordt een inktlaag aangebracht; de overtollige inkt wordt verwijderd, zodat deze alleen in de ingebeten groeven achterblijft. De plaat gaat dan met papier door de diepdrukpers. Etsen is een gemakkelijker techniek dan graveren. Bij het graveren is het begin van het proces anders. De tekening wordt gemaakt door met een naald rechtstreeks diep in een plaat te krassen. Je steekt dus rechtstreeks het koper als het

ware uit de plaat. Met de tekenlijn soepel variëren is daardoor veel moeilijker. Bij het maken van kopieën van gravures is het kwaliteitsverlies bij grote aantallen geringer dan bij het kopiëren van etsen.

Evenwichtige compositie

Terug naar De Zegepraalende Vecht. Volgens kenners moeten de kopergravures die Stoopendaal voor dit boek produceerde tot de top behoren van wat in de achttiende eeuw op dit gebied is geproduceerd. Denk daarbij aan eigenschappen als een evenwichtige compositie, dieptewerking en fraaie stoffering. Dit laatste was vooral belangrijk voor de eigenaren van de afgebeelde buitens, waaronder wellicht ook rechtstreekse opdrachtgevers, voor wie opname in het boek

Engel de Ruyter door Ferdinand Bol,
1669. Mauritshuis 's-Gravenhage.

status- en prestigeverhogend werkte. Het geheel diende vooral het maken van een grootse en welvarende indruk. Complete uitgaven van het origineel zijn tegenwoordig zeldzaam en kosten duizenden euro's.

Dik voor elkaar

Wat waren dat voor lieden die zo graag prominent met hun buitenhuis in De Zegepraalende Vecht wilden worden opgenomen en voor een extra bladzijde de uitgever hoogstwaarschijnlijk op een douceurtje trakteerden? Vergeet de artistieke grootmeesters van de ets uit de zeventiende eeuw zoals Rubens en Rembrandt en bekijk de gravures van Stoopendaal op hun eigen merites, geplaatst tegen de achtergrond van het culturele klimaat van de achttiende eeuw.

Geert Mak noemt de eeuw waarin Stoopendaal leefde 'de eeuw van de onbeweeglijkheid'. Een bijna letterlijk voorbeeld van die onbeweeglijkheid is het portret dat Bartholomeus van der Helst (1613-1670) schilderde van Andriesz Bicker (1622-1666), een voorloper van de geslachten van regenten uit het einde van de zeventiende en begin van de achttiende eeuw (zie afbeelding 4 op de volgende pagina). De 'dikke Bicker' in de volksmond, was de zoon van de machtige Amsterdamse koopman en meermalen burgemeester Andriesz Bicker. Als je zoals Andriesz op het fortuin van je voorvaderen kon teren, behoorde je in de eerste plaats niets te doen. Een gezet postuur paste daarbij, want dat stond voor welvaart en rust in je leven. De elite van de achttiende eeuw had het letterlijk 'dik voor elkaar'. Met

pa's fortuin kon je een fraai buiten als Boom en Bosch verwerven, zoals Engel de Ruyter in Breukelen deed, of de centen die je uit je grondbezit trok, hier of in het buitenland beleggen. In wat voor afbeeldingen waren de kopers van gravures in die tijd vooral geïnteresseerd? In de eerste plaats in gedetailleerde prenten van de meest welvarende stad in die tijd: Amsterdam. Begaafde tekenaars als Daniël Stoopendaal, Han de Beijer (1703-1780), Cornelis Pronk (1691-1759) en anderen gingen daar helemaal voor. Het Amsterdamse Stadsarchief heeft een enorme collectie van wel 1700 tekeningen waarin de stad wordt geportretteerd. Hoe buitengewoon verrijkt

Engel de Ruyter door F.H. Weissenbruch, 1858-1862. Rijksmuseum Amsterdam.

Andriesz Bicker door Van der Helst, circa 1642.
Rijksmuseum Amsterdam.

deze tekencultuur kon zijn, is fraai te zien in de tekening die Pronk in 1748 maakte van een zonsverduistering op de Keizersgracht (zie afbeelding 5 op pagina 135).

Zien en gezien worden

Amsterdamse kooplieden wilden hun vermogen goed beleggen. Ze hadden in eerste instantie interesse in investeringen in grond en fabriekjes buiten Amsterdam, ook langs de Vecht. Denk aan kleine industrieën zoals dakpan- en steenfabrieken, glasfabrieken en verbouwde boerderijen met grote moestuinen. Het jaagpad langs bevaarbaar water tussen Utrecht en Amsterdam opende nieuwe mogelijkheden voor een grootscheepse verhuizing van en naar de stad door een verkorte reistijd per trekschuit. Om de drukte en onaanname luchtjes van zomers Amsterdam met zijn open riolen te ontvluchten, werd het nog aantrekkelijker om langs de Vecht een buitenplaats te bouwen, nu ook om te recreëren en gezond te

leven. Boerderijen ontwikkelden zich tot ware lustoorden. Een prachtig ingerichte tuin met het gezicht naar de Vecht werkte statusverhogend voor de trotse bewoner. Voeg daarbij nog enkele fraaie bijgebouwen zoals een theekoepel langs het water, een orangerie, een koetshuis en een indrukwekkende menagerie, en je status als succesvol koopman leek volmaakt. Op één ding na: hoe laat ik op discrete, maar overtuigende wijze aan derden zien hoe smaakvol en deftig mijn buitenverblijf erbij ligt?

Bijbels en atlassen

Hier diende zich, na de bovengenoemde Amsterdamse stadsgezichten, een nieuwe markt voor prenten aan en komt Daniël Stoopendaal met zijn graveerkunst in beeld. Wereldkaarten, waar vader Bastiaan en zoon Daniël bij betrokken waren, hadden al een ijzersterke reputatie opgebouwd via de beroemde Statenbijbels van de familie Keur uit Dordrecht. Deze vraag in de markt sloot op een ander niveau naadloos aan bij de lucratieve internationale trend die gezet was door de beroemde atlassen met koperdrukplaten van de familie Blaeu in het midden van de Gouden Eeuw. De lancering van het boek met Stoopendaals gravures van buitenhuizen langs de Vecht tussen Utrecht en Muiden kwam dus niet helemaal uit de lucht vallen en werd eveneens een kaskraker van jewelste. Verzamelaars stortten zich nu op de verfijnde topografische afbeeldingen van de bekende buitenplaatsen tussen Utrecht en Muiden, vaak weer in vogelvluchtperspectief. Stoopendaal en zijn uitgever voeren er wel bij.

Ommuurd paradijs

Hoe ging Stoopendaal te werk? Hij tekende het paradijs zoals de gegoede burger zich dat in de achttiende eeuw voorstelde. Voor hen was de natuur iets dat getemd moest worden, de woeste wereld van bossen, gebergte en wild stromende rivieren moest verbannen worden. Betekende het woord paradijs in zijn oorspronkelijke Oud-Perzische betekenis immers niet 'ommuurde tuin'? Dat concept sloot perfect aan bij wat architecten als Philips Vingboons (circa 1607-1678) met hun classicistische bouwstijl beoogden. Daarbij paste de met fraai smeedwerk afgezette tuin waarbinnen

Zonsverduistering Keizersgracht. Cornelis Pronk, 1748. Gemeentearchief Amsterdam.

van de natuur in vaste symmetrische patronen met kaarsrechte lanen en gemanicuurde heggetjes op veilige wijze kon worden genoten. Hier stormde, regende of sneeuwde het niet; hier dwarrelde geen blad onverwacht op het minutieus aangeharkte pad; hier was geen bloem verwelkt of tak verdord. Vanuit zijn met getrimd loof omgeven prieel of tuinhuis, met zicht op passerende boten of flaneerende wandelaars, zag de vanuit de stad neergestreken landjonker dat het goed was. Dit is wat de welgestelde stedelingen wilden. De Groningse historicus Johan Huizinga (1872-1945) noemde dit verlangen naar 'de behaaglijke rust van een blij buitenleven' een kenmerk van onze Gouden Eeuw.

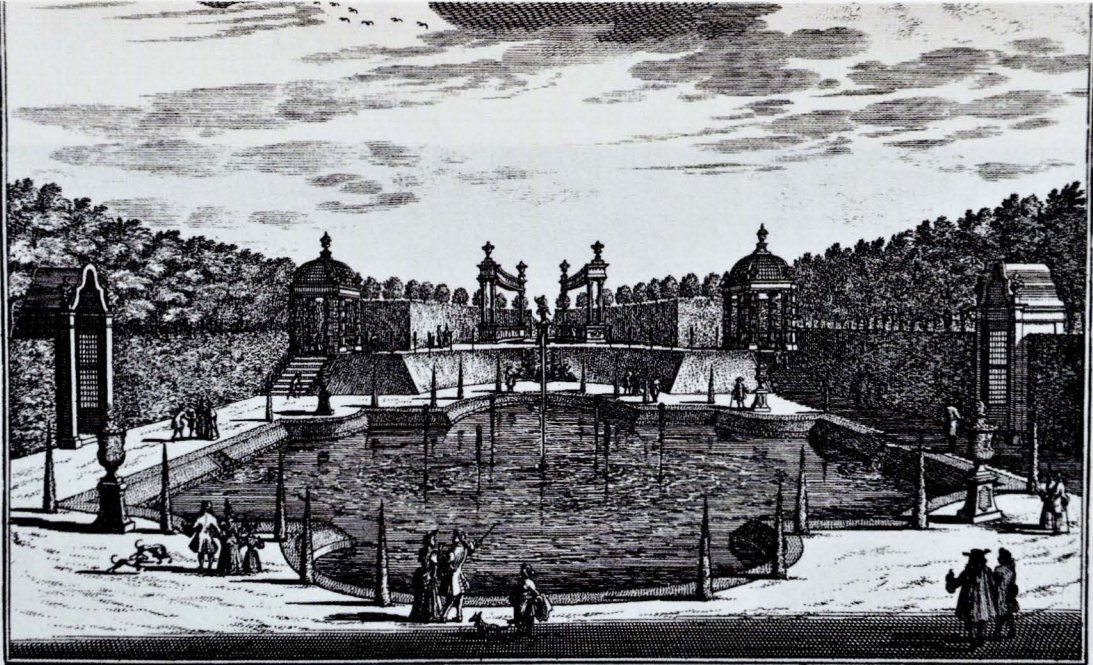
Een waar kunstgewrocht

Een soortgelijke overrompelende aanblik moet in de achttiende eeuw ook het park van Boom en Bosch in Breukelen, gedeeltelijk te zien vanaf de Vecht, de sprakeloze toeschouwer hebben geboden (zie afbeelding 6 op pagina 136). Een strak uitgevoerde tuinaanleg in Franse stijl met geometrische parterres, lanen, terrassen, vijvers, fonteinën, priëlen, een grote verscheidenheid aan planten en bomen met bovenal veel beelden en tuinvazen, karakteristiek voor deze buitenplaats. Nog ruim 150 jaar later rept Jacobus Craandijk (1834-1912) in zijn Wandelingen door Nederland

met pen en potlood (1875) van '...een waar kunstgewrocht, met zijn tempels, zegebogen, kabinetten, terrassen, met zijn prachtige digte berceaux en zijn kunstig geschoren hagen, met zijn vijvers, zijn fonteinën, zijn met Tritons rijk versierde waterbekken achter het huis.'

Engel de Ruyter

Daar ging wel het een en ander aan vooraf. We weten dat het huis moet zijn gesticht na de verwoestingen door de Fransen in 1672. In 1680 krijgt Engel de Ruyter, zoon van Michiel de Ruyter (1607-1676), de percelen grond in handen. Deze waren ettelijke malen groter dan het huidige Boom en Bosch. Engel werd in 1649 in Vlissingen geboren als zoon van de beroemde Admiraal Michiel Adriaansz de Ruyter en Neeltje Engels. Hij klom op tot de rang van vice-admiraal bij de Admiraliteit van Amsterdam en woonde in Amsterdam in een huurhuis pal naast dat van zijn vader, tegenwoordig Prins Hendrikkade 131. Na de dood van zijn vader wenste Engel een huis buiten en kocht in 1680 van de erfgenamen van Boddens en Man een hofstede met het grondbezit aan de Vecht in Breukelen, dat hij de passende naam Ruyter-Veg gaf. De jonge Engel 'vocht in den slag voor Solsbay in zijn vaders smaldeel, als Kapitein en werd door een grooten splinter op de borst gekwetst.' Als

De H. BOENDERMAKERS groote Kom, nevens
de Terras en haer Cabinetten

Le Grand Bassin du S. BOENDERMAKER
avec la Terrasses, et ses Cabinets.

Boom en Bosch door Daniël Stoopendaal, 1719. Het Utrechts Archief.

Het Huis van den H. BOENDERMAKER, over
de Vecht te sien.

La Maison du S. BOENDERMAKER, qui se voit
par dessus le Vecht.

Boom en Bosch door Daniël Stoopendaal, 1719. Het Utrechts Archief.

gevolg daarvan kwakkelde hij met zijn gezondheid en wilde het rustiger aan gaan doen. Hij overleed echter ongehuwd in 1683 op 34-jarige leeftijd. Uit de taxatielijst van zijn roerende goederen, waaronder een koets, drie paarden en een bolder- en speelwagen, blijkt dat zijn huisraad in totaal f 4.500 waard was.

Theodorus Boendermaker

Via vererving aan de kinderen van zijn zus Alida en verkoop komt het gehele bezit uiteindelijk in 1709-1711 in bezit van Theodorus Boendermaker. Dit is de man die gezichtsbepalend is geweest voor de verfraaiing van huis en tuin van Boom en Bosch, een naam die toen waarschijnlijk al bestond. De kosmopoliet Boendermaker werd in Frankrijk geboren en verwierf grote rijkdom door de handel die hij dreef op Klein-Azië. Na de opheffing van het Edict van Nantes door Lodewijk XIV in 1685, waardoor Franse protestanten (Hugenoten) het recht op godsdienstvrijheid weer werd ontnomen, vertrok Boendermaker definitief naar ons land. Hij vergrootte Boom en Bosch in Breukelen met twee zijvleugels en liet formele tuinen aanleggen, precies zoals toonaangevende Franse tuinarchitecten als Marot en Le Nôtre dat gedaan zouden hebben. Uit archivalia uit 1711 weten we dat hij een uitgebouwde steiger met trapje in de Vecht liet metselen voor het terras tegenover de deur in de achtergevel, de zijde waar vroeger de gasten aankwamen.

Unieke beelden

Bedenk dat de hoofdingang aan de Vechtkant gelegen was. Het sierlijke smeedwerk waarmee het terras werd afgesloten, zien we op plaat 31 de Stoopendaal ervan heeft vervaardigd: 'Het Huis van den Hr. Boendermaker, over de Vecht te sien' (zie afbeelding 7). In de tuin liet hij een halfcirkelvormige afsluiting van strak geschoren hagen planten. Daarvoor ziet u bovengenoemde levensgrote beelden op voetstukken staan, aan elke kant vier, een uniek ensemble voor de Vechtstreek destijds. Naar wij nu weten, werden de beelden vervaardigd door Ignatius van Logteren (1685-

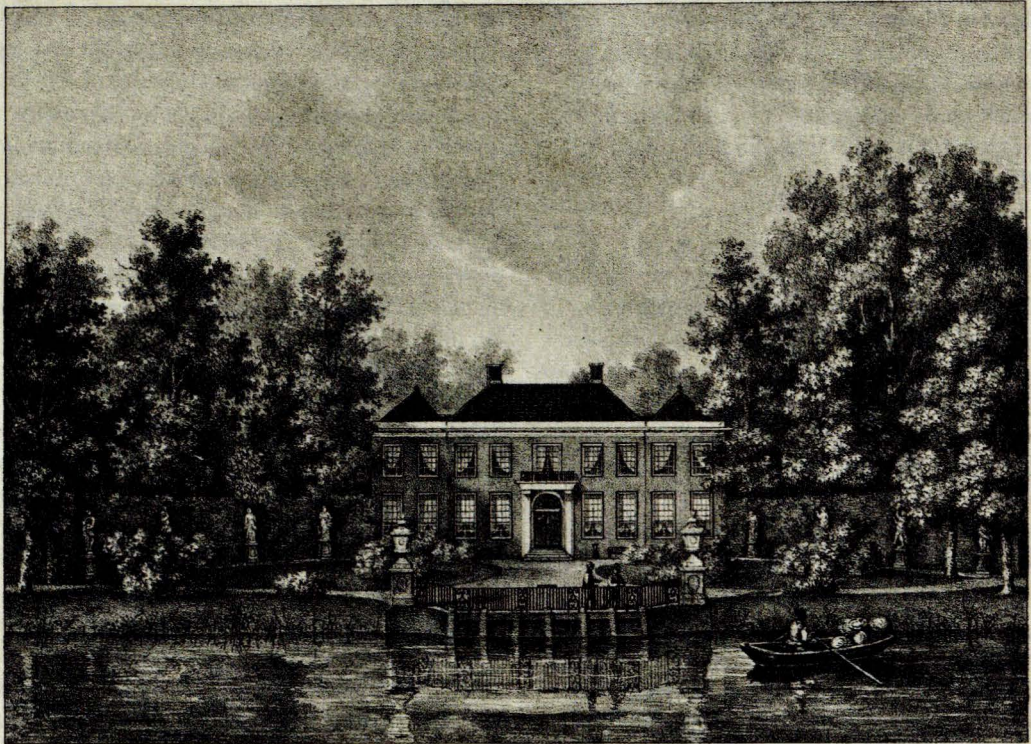
1732). Ook werd een klaverbladvormige vijverpartij ontworpen met daarin een fontein met beelden. Wat we er nu nog van kunnen zien zijn de fraaie tuinvazen op hoge voetstukken aan de rand van het terras grenzend aan de Vecht. Een ander pronkstuk van het buiten lag aan de zuidkant van het huis. Het bestaat nu niet meer, maar Stoopendaal heeft er een aparte gravure van gemaakt, plaat 32, 'Dr Hr. Boendermakers groote Kom, nevens de Terras en haer Cabinetten'. We zien een besloten tuin met een soort tuinhuis en halfcirkelvormige terrassen. Achterin stond een beeldengroep, voorstellende 'De Roof van Proserpina door Hades', met het jaartal 1712, toegeschreven aan de beeldhouwer Jan Pieter van Bauerscheit de Oude (1669-1728) (zie afbeelding 8). Deze beeldengroep staat nu in de kasteeltuin van Gunterstein.

P.J. Lutgers

We maken een sprongetje in de tijd en bekijken wat die andere succesvolle tekenaar, Petrus Josephus Lutgers (1808-1874) met Boom en Bosch en 85 andere buitens gedaan heeft in de bestsel-

De roof van Proserpina door Jan Pieter van Bauerscheit de Oude, 1712. Foto Jos Odekerken.

P.J. Lutgers, lith.

Gedrukt door

Staat. Drukkerij en C. Aant.

9

Boom en Bosch nabij Breukelen.

Boom en Bosch door P.J. Lutgers, 1836. Het Utrechts Archief.

ler uit 1836 over 'dat gedeelte van de Provincie Utrecht, door de Vecht besproeid.' Lutgers werd geboren in Amsterdam maar woonde het grootste deel van zijn leven in Loenen, Dorpsstraat nr. 2 en nr. 98, waar hij op 65-jarige leeftijd overleed. In Loenen is eveneens een straatnaam naar hem vernoemd. In zijn succesvolle boek past hij de relatief nieuwe steendruktechniek toe, waarbij de tekening met krijt of inkt op steen wordt aangebracht. Lutgers zelf signaleerde toen al dat veel waardevolle gebouwen in de Vechtstreek dreigden te verdwijnen. Hij zegt daarover 'Vele zijn er voorzeker door de treurige omstandigheden des Vaderlands gesloopt, andere hebben sedert merkelijke veranderingen ondergaan. Nieuwe zijn aangebouwd, zoodat eene tweede getrouwe navolging wenschelijk werd.' Met deze 'tweede navolging' bedoelde hij een tweede visuele

documentatie van het gebied, volgend op die van Stoopendaal. Hiermede plaatst Lutgers zich nadrukkelijk in de traditie van Stoopendaals De Zegepraalende Vecht.

Ignatius van Logteren

Vergelijk Lutgers' techniek met die van Stoopendaal en we zien waar de charme van zijn werk ligt. De indruk die de prenten achterlaten, lijkt zachter door de korrelige structuur; alsof ze met potlood zijn getekend. Een mooi voorbeeld daarvan is de manier waarop hij in de prent *Boom en Bosch nabij Breukelen* de spiegeling van gebouw en tuin in het water van de Vecht weergeeft (zie afbeelding 9). Ruim een eeuw later naar dezelfde plek kijkend, constateren we dat de acht beelden, gemaakt door Ignatius van Logteren, er nog steeds staan. Na die datum lijken ze op miraculeuze wijze

uit de tuin van Boom en Bosch te zijn verdwenen ... tót het moment dat een oplettende drs. P.M. Fischer ze in 1965, al wandelend door de Arnhemse parken Sonsbeek en Zypendaal, herontdekt, bekend als hij was met het werk van Van Logteren. Bram de Klerck bericht in de NRC van 10 november 2006 over deze vergeten beeldhouwer uit de achttiende eeuw, waarover dezelfde Fischer een monografie geschreven heeft. Vader Ignatius en zoon Jan van Logteren zijn verantwoordelijk voor beeldhouwwerk en stucdecoraties in menig Amsterdams grachtenpand, maar ook bijvoorbeeld voor het stucwerk in buitenplaats Nieuwerhoek in Loenen aan de Vecht. Ignatius verwierf echter vooral faam door zijn tuinbeelden. Ziedaar de link met de beelden van Boom en Bosch.

Leentjebuur in Arnhem

Een artikel in het Zondagsblad van de Arnhemse Courant van 14 oktober 1923 bracht opheldering omtrent de verhuizing van de beelden van Boom en Bosch naar Arnhem. Fischer rapporteert hierover in het Arnhems Historisch Tijdschrift. In het kort komt het erop neer dat de beelden in 1847 werden aangekocht door voormalige eigenaren van Queekhoven, mevrouw Brand tot Cabauw en haar echtgenoot baron van Brakell tot den Brakell. Laatstgenoemde vestigde zich in 1859 in Arnhem, ging daarbij kleiner wonen, kon de beelden niet in zijn tuin plaatsen en schonk ze bij die gelegenheid aan de stad Arnhem. De Arnhemse Janssingel, Eusebiusbuitensingel en de Velperbinnensingel zijn sindsdien zwaar schatplichtig aan het berooide Breukelse Boom en Bosch, want daar in Arnhem staan de beelden tot op heden te pronken. In datzelfde jaar 1847 werd Boom en Bosch vervolgens aangekocht door de Amsterdamse koopman Daniël Willink van Collen, toen al eigenaar van ridderhofstad Gunterstein. In 1913 komt het buitengoed aan Albertina Willink van Collen, douarière van jonkheer L.C. Quarles van Ufford. Twaalf jaar later, in 1925, wordt het huis aan de Gemeente Breukelen verkocht.

Natuurlijk Verkade

Van P.J. Lutgers springen we een eeuw verder naar wat wel de meest succesvolle Nederlandse reclamecampagne van de twintigste eeuw is

genoemd. Die campagne speelde zich af rondom de bekende Verkade-albums waarvan er één gewijd werd aan de Utrechtse Vecht. In 1999 werd het laatste Verkade-album gepresenteerd. De verschillende titels zijn voor miljoenen Nederlanders een inspiratiebron geweest om nader met natuur en milieu kennis te maken. Tussen 1903 en 1945 werden ruim twee miljoen Verkade-albums verkocht en tussen 1965 en 1995 nog eens bijna 400.000. Inclusief latere facsimile-afdrukken werden meer dan drie miljoen albums onder het Nederlandse publiek verspreid; zelfs voor moderne begrippen een overrompend succes.

Jac. P. Thijssse

In 1915 gaf de firma Verkade & Comp. te Zaandam het album getiteld De Vecht uit, geschreven door Jac. P. Thijssse. Thijssse, roepnaam Ko, werd in 1865 in Maastricht geboren. Het gezin verhuisde via Grave en Woerden naar Amsterdam. Kleine Ko zwierf het liefst door de vrije natuur. Vanaf zijn veertiende jaar bezocht hij de Gemeentelijke Kweekschool voor Onderwijzers en Onderwijzeressen. Daar kreeg hij les van dr. C. Kerbert, de latere directeur van Artis. Thijssse werkte als onderwijzer en schoolhoofd, onder andere in Den Burg op het eiland Texel. In 1892 keerde hij, inmiddels gehuwd, terug naar de hoofdstad. Uiteindelijk belandde Thijssse in Bloemendaal waar hij werkzaam was aan het Kennemer Lyceum. De albums van de koek- en beschuitbakkerij boden hem alle gelegenheid zijn liefde voor en kennis van de natuur uit te dragen. In 1930 ging hij met pensioen, maar hij bleef tot aan zijn dood in 1945 publiceren op het gebied van natuureducatie en natuurbescherming.

Beroemde oude buitens

Toen in 1914 in verband met de oorlogsdreiging in juli de mobilisatie werd afgekondigd, besloten Verkade en Thijssse te gaan publiceren over de Vecht. Thijssse bestudeerde Stoopendaals De Zegepraalende Vecht intensief en citeert in zijn nieuwe boek vrolijk uit de tekst van dichter Claes Bruin uit dat werk. 'Nu stappen we flink stroomafwaarts, want we hebben ons voorgenomen, om vandaag de Vechoever af te wandelen tot aan Nieuwer-

sluis en in 't bijzonder te letten op de beroemde oude buitens, waarvan we het een en ander hebben gelezen in het merkwaardig plaatwerk: 'De Zegepraalende Vecht'. Daar behoort een gedicht bij van Claas Bruin, waaruit ik zeker af en toe wel iets zal moeten overschrijven.' Ook laat hij een kaart van het gebied uit De Zegepraalende Vecht afdrucken. Thijsse maakte zijn verkenningstochten per fiets of te voet en meestal in het gezelschap van zijn vrouw. Vanwege de mobilisatie waren tussen de buitenplaatsen her en der stellingen opgericht en op tal van plaatsen stonden schildwachten verdekt opgesteld, vaak juist op de plekjes waar Thijsse een kijkje wilde nemen. Dat leidde zelfs tot een, weliswaar tijdelijke, aanhouding van het echtpaar.

Aquarellen

Illustraties voor De Vecht werden onder andere gemaakt door Willem Wenckebach (1860-1937), huisvriend van de familie Verkade. Hij behoorde tot de generatie Tachtigers. Behalve door zijn werk voor de Verkade-albums verwierf hij ook bekendheid door zijn pentekeningen van Amsterdam. Thijsse en Wenckebach hadden grote waardering voor elkaars werk en werden dikke vrienden. Jan Voerman, kleinzoon van E.G. Verkade sr., was pas vijftien jaar oud toen hij voor de albums ging tekenen. Hij zou uiteindelijk één van de belangrijkste illustratoren van de Verkade-albums worden.

Over het algemeen vertonen de aquarellen van Verkade uit de aard van de zaak een frisheid en artistieke eigen aan het medium, die scherp contrasteren met de zwart-wit gravures uit voorgaande periodes. Het merendeel van de voor Verkade vervaardigde aquarellen is van hoge kwaliteit. Alle miniatuur-aquarellen, in totaal ongeveer 3800 originele kunstwerkjes, worden in het archief van de Stichting Behoud Cultureel Erfgoed Verkade bewaard.

Omziend naar de illustratoren die de Vecht in beeld gebracht hebben - we kunnen hier slechts de allerbekendsten presenteren - is er één gemeenschappelijk kenmerk dat hen verbindt: respect voor een rijk en schoon verleden. We sluiten ons graag aan bij de woorden van de Fa. Verkade in het voorwoord van De Vecht: 'Men-

schenwerk en natuur hebben zich vereenigd om dit stukje van Nederland een ware vreugd te doen zijn voor ieder die er wandelt. We hopen dat ge er ruim van zult genieten.' ●

Bronnen

- A.J. van der Aa. *Biografisch woordenboek der Nederlanden*. J.J. van Brederode, Haarlem 1874.
- Roland Blijdenstijn en Kees Volkers. *Over historische wegen*. Stokerkade Historische Uitgeverij, Amsterdam 2018.
- A. van Dale. *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/Antwerpen 1984
- Rene W. Chr. Dessing. *De Amsterdamse buitenplaatsen*. Kantoor Verschoor, Heemstede 2017.
- Jacobus Craandijk. *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*. 1875. Heruitgave Cosimo Klasiek, New York 2012.
- Johan Huizinga. *Homo Ludens*. Amsterdam University Press 2009.
- Yme Kuiper en Ben Olde Meierink. *Buitenplaatsen in de Gouden Eeuw*. Uitg. Verloren, Hilversum 2015.
- A. Leth, D. Stoopendaal en weduwe N. Visscher. *De Zegepraalende Vecht*. Amsterdam 1719.
- P.J. Lutgers. *Gezigten aan de rivier de Vecht*. Heruitgave Uitg. Mij. Canaletto, Alphen aan de Rijn 1970.
- Geert Mak. *De levens van Jan Six*. Uitg. Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen 2016.
- Arie Manten en A. Laméris Marina. *Breukelen*. Uitg. Kerckebosch BV, Zeist/SPOU-Utrecht 2008.
- E. Munnig Schmidt en A.J.A.M. Lisan. *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel*. Uitg. Mij. Canaletto, Alphen aan de Rijn 1997.
- A. Prins-Schimmel. *Boom en Bosch*. Breukelen 1984.
- Jac. P. Thijsse. *De Vecht*. Bakkerij 'De Ruijter' der firma Verkade & Comp., Zaandam 1915.
- Wim Weijs. *Natuur & landschap van de Vechtstreek*. Stichting Uitgeverij KNNV, Zeist 2011.

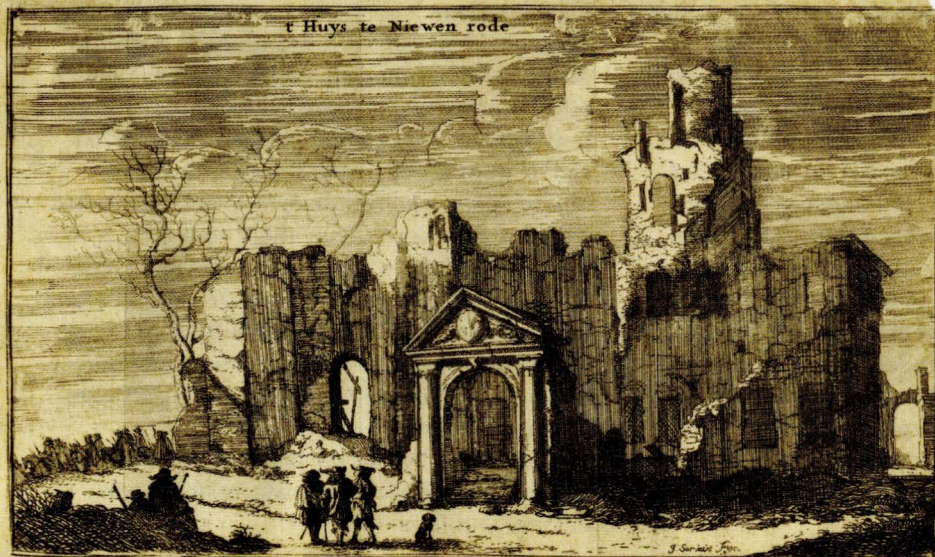
Zegepraalende Vecht; ook welvarende dorpen?

Wim van Schaik

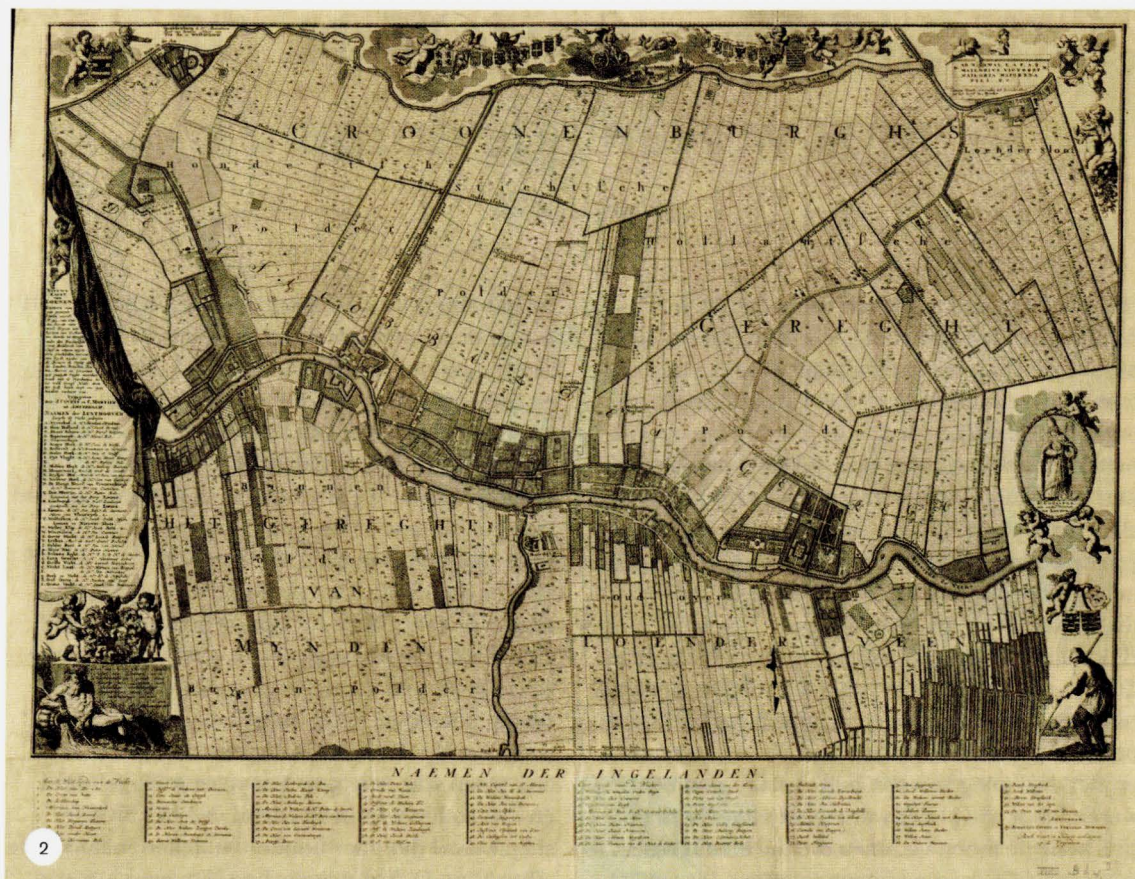
Het boek *De Zegepraalende Vecht* dat dit jaar driehonderd jaar geleden verscheen, gaf een magnifiek beeld van het buitenplaatsenlandschap dat toen in goed honderd jaar tijd langs de Vecht was ontstaan. Sindsdien is er veel geschreven over de buitens, hun bewoners, hun opkomst en ook over hun verval. De dorpen waarin en waaromheen dit alles plaatsvond, bleven daarbij echter nagenoeg geheel buiten beeld. In dit artikel wordt nagegaan in hoeverre de dorpseconomie door de 'buitenplaatscultuur' werd beïnvloed.

Hiernaar is tot dusver weinig onderzoek geweest. Toch moet de realisatie van deze kolossale projecten grote invloed op de toen nog kleine Vechtdorpen gehad hebben. Vragen over de bedragen die er met de aanleg van een buitenplaats gemoeid waren, door wie al dat werk werd uitgevoerd en hoe hoog de lonen waren in die tijd en nog veel meer, wachten nog op beantwoording. Dit artikel wil daartoe een aanzet geven.

De inleiding van *De Zegepraalende Vecht* uit 1719 laat er geen misverstand over bestaan: landgezichten en wel in het bijzonder de lusthuizen en buitenplaatsen zijn het onderwerp van dit monumentale werk. Dat klopt aardig want van de 98 afbeeldingen hebben er 85 betrekking op buitenplaatsen. Ze komen ook uitgebreid aan bod in het eveneens in het boek opgenomen dichtwerk *Speelreis langs de Vechtstroom*. Van de 109 strofen die dit dichtwerk van Claas Bruin telt, zingen er ruim 70 de lof van de buitens en hun eigenaren. Daarbij vergeleken was de informatie over de dorpen die de lezer op deze reis langs zag komen nogal karig. Behalve een afbeelding was er ook een beknopte opmerking per plaats: Maarssen was een 'groot en neringrijk gehucht' en Breukelen was herstellend van het Franse slagzwaard dat daar honderden lijken maaide (zie afbeelding 1). Vervolgens had Nieuwersluis een kostschool waar de jonkheid in tucht werd gehou-

De ruïne van Nijenrode na de verwoesting in 1673 door de Franse troepen. Bron: Het Utrechts Archief (HUA)

Lintbebouwing van buitenplaatsen langs de Vecht. C.C. van Bloemswaardt.
Nieuwe Kaert van Loenen [1726?].

den, Loenen werd het Stichtse paradijs genoemd en Vreeland een vaste stad die nooit vergaat. In (Nederhorst) den Berg tenslotte kon men leven zonder 'zielsverdrieten, bevrijd van staats- en kerkgeschil'. Kortom: de buitenplaatsbewoners konden volop genieten van het lustoord dat zij op de oevers van de Vecht hadden gecreëerd, afgewisseld met een aantal lieflijke dorpen. De vraag die bij dit alles opkomt, is in hoeverre ook de dorpsbewoners deelden in deze zegepraal van de Vecht tijdens de zeventiende en de achttiende eeuw. Dit artikel beoogt daarvan een eerste indruk te geven. Aangezien over het dagelijks leven van de (individuele) dorpelingen in deze eeuwen, de gloriejaren van de buitenplaatsen, zeer weinig bekend is, gaat het hier om een schets die hopelijk aangevuld wordt.

Buitenplaatsen

Als kenmerken van de (Amsterdamse) buitenplaats worden genoemd: een eenheid van huis, bijgebouwen, tuin en park, welke gedurende een deel van het jaar bewoond wordt. In de platen van de door Stoopendaal afgebeelde grote buitenplaatsen komen de eerste vier kenmerken duidelijk naar voren. Essentieel voor de buitenplaatscultuur is echter het laatstgenoemde punt: de jaarlijkse verhuizing naar het platteland waar het stedelijk leven van mei tot september onder gewijzigde omstandigheden werd voortgezet. Dat was zowel op de grote als op de kleine buitens het geval.

Van de buitenplaatsen die in de loop van de tijd langs de Vecht hebben bestaan, resteren relatief veel grote; van de kleinere zijn verreweg de

Joan Huydecoper (1599-1661). Vervaardiger: G. Flinck / P. Holsteyn (1651). Bron: HUA.

meeste verdwenen. Hoewel Stoopendaal die niet afbeeldt, kunnen we daar nog wel een idee van krijgen aan de hand van de huizen die nog wel bestaan, zoals Mariënhof (Maarssen), Nieuw Hogerlust (Breukelen), Bosch en Vecht (Loenen) en zo nog een aantal. Alles bij elkaar resulteerde de behoefte aan buitenleven van de Amsterdamse elite in een lintbebouwing van ongeveer 200 buitens, waarvan het merendeel tussen 1630 en 1750 werd gebouwd (zie afbeelding 2).¹⁾ Bovendien moesten vrij veel nieuwgebouwde buitenplaatsen na de verwoestende Franse inval van 1672-1673 weer geheel of gedeeltelijk opnieuw worden opgebouwd. Dit alles bracht een enorme bouwactiviteit langs de Vecht met zich mee. Eén van de gangmakers daarvan was Joan Huydecoper (1599-1661), die niet alleen zelf een aantal buitenplaatsen liet

bouwen, maar daarnaast ook bouwpercelen aan anderen verkocht (zie afbeelding 3). Door zijn toedoen verrezen in de periode tussen 1629 en 1661 rondom zijn buitenplaats Goudestein meer dan dertig, meest kleinere buitens.

De bovenlaag van de Amsterdamse regenten, kooplieden en bankiers liet ieder jaar in het voorjaar de stad achter om zich met hun familie en personeel naar de Vecht te begeven. Nadat de nodige spullen met een aantal personeelsleden om het huis bewoonbaar te maken met de schuit vooruit waren gestuurd, volgden ook de eigenaren met hun familie en enkele personeelsleden in hun rijtuig. Een stoet van gouvernantes, koetsiers, schippers en personeel voor de trekschuit (ook in deze tijd van het jaar werd contact met de stad onderhouden), wasmeisjes, schoonmaaksters, kooksters en ander bedienend personeel nam hier zijn intrek.²⁾

Dit alles zal ook zeker invloed gehad hebben op de dorpseconomie. Achtereenvolgens wordt hier aandacht besteed aan de bouwsector, de tuinlieden, de overige neringdoenden en het dorpsbestuur.

Bouwnijverheid

De architecten van wie de namen vaak aan de ontwerpen van Vechtbuitens gekoppeld worden, zoals Jacob van Campen, Philips Vingboons, Adriaan Dortsman, Herbert Kramer en Jean Coulon, hadden meestal al eerder in Amsterdam voor dezelfde opdrachtgevers gewerkt en werden door hen meegenomen naar de Vecht.³⁾ Afgezien van een mogelijk kortstondig verblijf op een bestaande buitenplaats of, minder waarschijnlijk, in een plaatselijk logement, hadden zij weinig bemoeienis met het dorp.

Aannemers

Voor wat betreft de aannemers, die toen meestal werden aangeduid als meestertimmerman, metselaarsbaas en dergelijke, was het een andere situatie. Hoewel de architecten de supervisie hadden en bij een aantal van hen (Vingboons, Dortsman, Kramer) ook sprake was van een bouwtechnische achtergrond/familie, lag de verantwoordelijkheid voor de technische realisatie, alleen al vanwege de afstand tussen stad en platteland, bij de am-

bachtsbazen.⁴⁾ De opdrachtgevers deden rechtstreeks zaken met hen. Zo liet Joan Huydecoper in de jaren 1626-1628 door de timmerman Frans Mersen de hofstede Goudenhoeff verbouwen tot de buitenplaats Goudestein.⁵⁾ Het zou kunnen zijn dat deze timmerman door Huydecoper uit Amsterdam is gehaald, maar dat is allerminst zeker. Bij de grote verbouwing van het middeleeuwse slot Loenersloot tot een achttiende-eeuwse buitenplaats leverde de Utrechtse metselaar Albert Maag in 1773 metselwerk waarvoor onder andere door steenbakkerij Vecht en Rhijn in Breukelen grote hoeveelheden baksteen werd geleverd. De eveneens Utrechtse Hendrik van Doornenburg leverde het timmerwerk en daarnaast werden echter ook door loodgieter J. Duijff en meestersmid Pieter Lambert uit Loenen grote delen van het werk uitgevoerd.⁶⁾ Uit andere bronnen blijkt dat plaatselijke ambachtslieden ook in staat waren hele buitenplaatsen te bouwen. Lisman vermeldt dat meestertimmerman Gerrit van der Paau in de jaren 1749-1754 van Pieter Trip het in die tijd opzienbarend hoge bedrag van f 40.336,- ontving voor de nieuwbouw van de buitenplaats VreedenHoff.⁷⁾ De veronderstelling van Lisman dat deze Gerrit van der Paau heel goed dezelfde zou kunnen zijn als de Loenense timmerman die in 1745 de steeds verder verzakkende kerktoeren in dat dorp wist te stabiliseren, is zeer plausibel. In dezelfde tijd kreeg de Loenense meester metselaar Jacobus van den Hoet de opdracht om de nieuwe buitenplaats Beek en Hoff te bouwen, waarvoor hij waarschijnlijk ook het ontwerp leverde.⁸⁾ Deze plaatselijke ambachtslieden konden dus wel wat! Voor de meer kunstzinnige werkzaamheden, zoals behangschilderwerk, beeldhouw- en stucwerk, werden kunstenaars/ambachtslieden van elders ingehuurd.

Ook het onderhoud van de panden leverde veel werk op voor de ambachtsbazen en hun personeel. Aan de hand van een nagelaten kasboek van Jacob de Malapert, die van 1739 tot 1781 Bolenstein bewoonde, maakte Wally Smits daarvan het overzicht dat in de bijlage bij dit artikel is opgenomen.⁹⁾ Van genoemde ambachtslieden kwamen verreweg de meesten uit Maarssen, inclusief Maarssenveen, Maarssenbroek en Oostwaard. Het ging bij deze werkzaamheden om forse bedragen,

vooral in de eerste jaren: f 6252 in 1739 en f 4249 in het daarop volgende jaar. Daarna nam het af tot het nog steeds respectabele bedrag van gemiddeld f 515 per jaar. De hierboven reeds genoemde Jacobus van den Hoet wordt ook genoemd voor onderhoudswerk op VreedenHoff: in de periode 1750-1767 ten bedrage van f 17.420.¹⁰⁾ Tot slot nog een tragisch voorbeeld. Op 15 december 1741 was de Maarssense metselaarsbaas Willem van Loenen naar Amsterdam gegaan om bij enige heren die hun hofsteden in de omgeving van zijn dorp hadden en voor wie hij diverse karweitjes gedaan had, zijn 'Niwejaars reekeningen te brengen'. Hij inde de rekeningen, vervolgens dronk hij vrij veel borreltjes, viel van een kade en met zijn hoofd te pletter op een zolderschuit.¹¹⁾ Deze voorbeelden die nog met een aantal zouden kunnen worden uitgebreid, geven aan dat de buitenplaatsen een behoorlijke bron van inkomsten vormden voor de lokale ambachtsbazen.

Bouwvakkers

Om alle bouwprojecten uit te voeren was veel personeel nodig (zie afbeelding 4). Dat was een probleem, aangezien de meeste dorpen volgens de beschikbare (belasting)gegevens slechts ongeveer een vijftal timmerlieden en evenzoveel metselaars onder hun ingezetenen telden (zie afbeelding 5). Een deel van dit probleem werd opgelost doordat de verhuisgeneigdheid in deze tijd vrij groot was, met name vanuit de omliggende dorpen, maar ook vanuit Amsterdam en de stad Utrecht. De ambachtslieden volgden het werk. Zo is van de timmerlieden- en aannemersfamilie Van Schaik gedurende een tiental generaties het spoor te volgen vanaf achtereenvolgens Lage Weide, Maarssenveen, Loenen, Nieuwersluis naar Breukelen. Daarnaast was er in ieder dorp nog een vrij groot aantal inwoners dat de kost verdiende als daghuurder. Zij oefenden geen specifiek vak uit en konden per dag ingehuurd worden. Er was zodoende een arbeidsreserve die door de plaatselijke ondernemers naar behoefte kon worden ingezet.

In Tabel I zijn daarover enige cijfers verzameld waarbij ter vergelijking met de Vechtdorpen ook gegevens zijn opgenomen van het nabijgelegen Maartensdijk. In agrarische dorpen, zoals Maar-

De Timmerman.

3

Het minder word betracht, Het meerder niet bedacht.

Soot aardse Huis tot nut kan strecken,
Om ons voor ongeval te decken,
Gelijk het seer beminlijk doet;
Wat hoord men dan met vlijt te bouwen
Daar't leeven Ewig huis sal houwen,
Wanneer't van hier verhuisen moet.

4

De Timmerman. Prent van Jan Luyken uit 1694. Uit de serie 'Het menselyk bedryf'. Collectie Rijksmuseum.

De Metselaar.

4

De quaa Gebuür, Vereist een mûir.

De Mens bemûird Zijn tijdliëk leeven,
Om voort gevaar te Zijn omgeeven,
En't Ewig deel leid veeltijds bloot;
Gelijk een GrensStat sonder wallen,
Ten roof van's vijands overvallen,
En prijkel van een ewige doot

5

De metselaar. Prent van Caspar Luyken naar tekening van Jan Luyken uit 1694. Uit de serie 'Het menselyk bedryf'. Collectie Rijksmuseum.

tensdijk, werden de daghuurders of daggelders ingehuurd door de boeren, maar in Maarssen met 15 boeren en 100 daghuurders waren dat hoofdzakelijk de ambachtsbazen. Dat gaat in meerdere of mindere mate op voor alle vier de hier genoemde Vechtdorpen. Een aanzienlijk deel van de beroepsbevolking, Breukelen 21%, Loenen 14%, Maarssen

34%, Nieuw-Maarsseveen 14%, was beschikbaar voor los werk. Zij konden worden ingehuurd voor werkzaamheden die niet al te veel oefening vereisten, hoofdzakelijk door de boeren of de ambachtsbazen. Vooral bij de bouw van de buitenplaatsen, maar ook bij latere projecten was er veel van dit soort werk.

Tabel I.

Het aandeel van vier beroepsgroepen in de bevolking van vijf dorpen omstreeks 1780

	Breukelen	Loenen-Nieuwersluis*	Maarssen	Nieuw-Maarsseveen	Maartensdijk
aantal huishoudens	214	120	296	132	240
aantal daghuurders	50	17	100	19	14
aantal ambachtslieden	20	14	14	7	4
aantal boeren	31	6	15	3	61
aantal tuinlieden	11	3	13	9	2

Bron: RHCVV, Breukelen nr. 148; Loenen-Nieuwersluis nr.79; Maarssen nr. 140; Maartensdijk (Oostveen) nr. 12; Nieuw-Maarsseveen nr. 35.

*Loenen bestond uit twee gerechten: Loenen-Nieuwersluis en het (veel kleinere) Loenen Kronenburg. Van het laatste gerecht zijn geen voor dit overzicht bruikbare cijfers bewaard gebleven.

Tuinaanleg en onderhoud

De tuinaanleg speelt met name een rol bij de grote buitenplaatsen. Zoals dat ook bij de architecten het geval was, kwamen de tuinontwerpers van elders. Namen die daarbij met het nodige voorbehoud kunnen worden genoemd, zijn bijvoorbeeld Daniël Marot (Elsenburg, Vijverhof) en Gijsbert van Laar (Loenersloot, Sterreschans). Zij kwamen van elders, evenals de leveranciers van ornamenten zoals tuinvazen, beeldhouwwerken, schelpengrotten, obeliskken, hermitages en dergelijke. Het ruwe werk werd waarschijnlijk evenals bij de gebouwen door plaatselijke ondernemers uitgevoerd die daarvoor een beroep konden doen op de arbeidsreserve van daghuurders. Lisman vermeldt een betaling van ruim f 17.000 aan een zekere Jan Spruijtenburg voor de aanleg van de tuin bij VreedenHoff en een kleine f 1.500 voor de aanschaf van tuinbeelden.¹²⁾

De hiervóór in Tabel I genoemde tuinlieden waren naar alle waarschijnlijkheid de tuinbazen. Zij hadden nogal wat verantwoordelijkheden zoals overleg over de te verbouwen groenten, de zorg voor de orangerie, het bepalen van het tijdstip voor de oogst en het overleg met de keuken over het aanleveren van groente voor de inmaak.¹³⁾ Dat er daarbij topprestaties geleverd werden, blijkt uit het feit dat op de buitenplaats Vijverhof in Nieuwersluis door Agnes Block de eerste ananas in Nederland gekweekt werd.¹⁴⁾ Ook hier werd, naast enig eigen personeel, gebruik gemaakt van daghuurders; dus ook hier was sprake van een welkome bron van werkgelegenheid (zie afbeelding 6)

Omdat de tuinbazen nogal eens in de administratie van landgoedbezitters werden genoemd, weten we ook iets over de hoogte van de lonen in deze tijd. In de jaren 1732-1751 werd op Goudestein aan de tuinbaas f 250 per jaar betaald, aangevuld met f 10 turf en f 3 als nieuwjaarsgift. Het dagloon van een daghuurder bedroeg 16 stuivers, bij een inzet van 150 dagen per jaar kostte deze f 120.¹⁵⁾

De Hovenier. 47
De rechte Gaarde, Is niet op aarde.

Het Hof is van de Mens bemind,
Die daar syn lust en uitvlucht vind;
Doch in het fleurtie moet hy scheiden:
Hy is dan welbedacht en wys,
Die saaid en plant in't Parady's,
Daar't leeven eenwigh sal vermyden.

6

De Hovenier. Prent van Jan Luyken uit 1694.

Uit de serie 'Het menselyk bedryf'. Collectie Rijksmuseum.

De overige neringdoenden

Het meeste huispersoneel kwam mee uit Amsterdam. In dat opzicht brachten de buitenplaatsen, afgezien van de tuinman en de huisvrouw die in de periode september-mei op het huis pasten, weinig extra werkgelegenheid met zich mee. Wel ging het hier om een behoorlijk grote groep consumenten als afzetmarkt voor de plaatselijke middenstand.¹⁶⁾ Ook hier levert het artikel van Smits weer de nodige informatie. In 1769 ging er op Bolenstein 1700 liter bier door; de wijn werd waarschijnlijk uit de stad meegebracht.

Bij slager Hendrik Timmer in Maarssen werd in dat jaar 333 pond schapenvlees, 332 pond ossenvlees, 188 pond kalfsvlees, 64 pond worstvlees, 2 lamsachterbouten, 20 kalfsschinkels en 32 kalfspoten ingekocht.

Daar zijn geen gegevens over. Bij slager Hendrik Timmer in Maarssen werden in dat jaar 333 pond schapenvlees, 332 pond ossenvlees, 188 pond kalfsvlees, 64 pond worstvlees, 2 lamsachterbouten, 20 kalfsschinkels en 32 kalfspoten ingekocht. Ook werd er natuurlijk brood gegeten. Daarvoor werd 4 mud tarwe gekocht, dat op de Maarssense molen werd gemalen en door een niet nader genoemde plaatselijke bakker tot brood gebakken.¹⁷⁾ Over leveranties van zuivel, groente en fruit zijn geen gegevens gevonden. Waarschijnlijk kwam dat (deels) uit eigen tuinen of van eigen pachters. Zo beschikten de bewoners van het inmiddels verdwenen Wallestein in Loenen over een stuk bouwland dat zowel weiland als graanakker geweest kan zijn, twee grote moestuinen, (lei)fruitbomen en kassen voor fruit en bloemen.¹⁸⁾

Nu waren Bolenstein en Wallestein grote buitenplaatsen en zal de consumptie daar waarschijnlijk bovengemiddeld geweest zijn, maar deze cijfers en het grote aantal buitens wijzen op een interessante afzetmarkt voor de middenstand.

Het dorpsbestuur

Hierboven bleek dat de plaatselijke nijverheid behoorlijk profijt trok van de aanwezigheid van de buitenplaatsen. Hoe zat dat met de overheid: werden deze 'opgezetenen' die slechts een deel van het jaar in het dorp woonden, ook voor de dorpslasten aangeslagen net zoals de permanente inwoners, de 'ingezetenen'? Van de dorpsbesturen werd bestuurlijk nogal wat verwacht. Bijdragen vanuit de nationale of provinciale overheid waren er niet; zij dienden er dus zelf voor te zorgen dat hun financiële huishouding op orde was. Zij deden dat door het totaal van de gemaakte kosten om te slaan over de gezinnen. Het gaat

dan over de salarissen van onder andere schout, schepenen, secretaris, schoolmeester en voedvrouw, de uitgaven aan brandbestrijding, nachtwacht, gezondheidszorg, onderhoud van straten, wegen en dijken en zo nog een aantal posten. Ieder gezin werd afhankelijk van hun geschatte welstand door middel van zogeheten 'dorpslasten' aangeslagen voor een deel van de totale uitgaven. Helaas werden de buitenplaatsbewoners in de registers van de dorpslasten meestal niet afzonderlijk vermeld. Een gelukkige uitzondering is het gerecht Loenen-Nieuwersluis. Daar werd in 1782 in de heffing consumptieve lasten (een provinciale belasting) een aantal personen aangeduid als 'elders wonende en komen eenige tijd op hun buitengoed onder onze gemeente'. Dat is de groep waar wij het hier over hebben.¹⁹⁾ Om alle uitgaven over het jaar 1782 te dekken inden schout en schepenen een totaalbedrag van f 575 bij 120 Loenense huishoudens. Daarvan waren 18 huishoudens die slechts een deel van het jaar in het dorp woonden. Deze betaalden bij elkaar een bedrag van f 267. Dat is gemiddeld vijf keer zoveel als de ingezetenen die het hele jaar in Loenen woonden.²⁰⁾ Het dorpsbestuur bracht aan hen dus bijna de helft van het totaal benodigde bedrag in rekening. Voor de bewoners van de buitens ging het hier niet om indrukwekkende bedragen, maar aan de dorpsbesturen gaf het wel de gewenste armslag.

Conclusie

Het geheel overziend kunnen we vaststellen dat er sprake was van een florerend bedrijfsleven, werkgelegenheid voor vast en los personeel, een mooie afzetmarkt voor de middenstand en een tevreden overheid. Kortom: ook de dorpen voeren wel langs De Zegepraalende Vecht. ●

Noten

1. Roel Mulder. Herfsttij der buitenplaatsen.
In *Niftarlake Jaarboekje 2006*, p.41.
2. Van het personeelsbestand van de grote buitenplaats Ouderhoek, dat omstreeks 1733 uit elf personen bestond, bleven daar alleen de tuinman, een dienstbode en een huisvrouw gedurende het hele jaar. J. Pijzel-Domisse. 18e-eeuwse inventaris van een verdwenen buitenplaats: Ouderhoek. In *Niftarlake Jaarboekje 1978*, p.25.
3. E. Munnig Schmidt, A.J.A.M. Lisman en C.J. Th. Schut.
Plaatsen aan de Vecht en de Angstel, p.19; A.J.A.M. Lisman.
De buitenplaats VreedenHoff aan de Vecht, p.15.
4. Hoewel Vingboons uit een meer artistieke dan technische familie stamde, zijn er aanwijzingen dat hij zich door zelfstudie en mogelijk

via leerperioden bij een meestertimmerman of een architect de nodige praktische kennis eigen maakte. Koen Ottenheym.

Philips Vingboons, p.23.

5. Idem, p.37.
6. P.W.M van Velzen en E. Munnig Schmidt. De verbouwing van de Ridderhofstad Loenersloot tot achttiende-eeuws landhuis.
In *Niftarlake Jaarboekje 1985*, p.51-54.
7. Lisman, p.17.
8. E. Munnig Schmidt. *Beek en Hoff van buitenplaats tot gemeentehuis*, p.4.
9. W. Smits. Bolenstein in de 18e eeuw. In *HKM Periodiek 12* (1985-1986), p.27-28, 32-36.
10. Deels samen met de Loenense timmerman Gerrit Suydhoek.

Lisman, p.19.

11. Jacob Bicker Raye (1703-1777).

"Notitie van het merckwaardigste meyn bekend", p.93.

12. Lisman, p.21.
13. René W. Chr. Dessing. *De Amsterdamse buitenplaatsen, een vergeten stadsgeschiedenis*, p.143.
14. Jos Odekerken. Breukelse noten.
In *Tijdschrift Historische Kring Breukelen*, 33 (2018) 2, p.6
15. HUA, 67. Familie Huydecoper, 1152. Aantekeningen betreffende de opbrengsten en lasten op de buitenplaats Goudestein c.a. 1662-1750.
16. Zo zouden er alleen al op Goudestein volgens een schatting van Hans van Bemmel 20 à 25 personeelsleden geweest zijn.
17. Smits, p.33.
18. E. Munnig Schmidt. Apotheose van het buiten Wallestein'.
In *Niftarlake Jaarboekje 1999*, p.36-37.
19. RHC Vecht en Venen. Gerecht Loenen-Nieuwersluis. 79 uitzettingen en omslagen van de belasting op de consumptie 1782-1800.
20. RHC Vecht en Venen. Gerecht Loenen-Nieuwersluis. 78 uitzettingen en omslagen van de dorpslasten 1782-1800.

SCHEMA VAN MENSEN DIE IN DE PERIODE 1739-1781 WERKZAAMHEDEN HEBBEN VERRICHT OP BOLENSTEIN

NAAM	BEROEP	PERIODE
		1740 50 60 70 80
Cornelis Nukoop	metselaar	39-47
wed. Corn. Nukoop	metselaar	48
Jacob van Straten	metselaar	60
Jan Sluys	steenbakker	39-41
Lodewijk Verschoof	steenbakker	39-52
Matthijs Boendermaker	steenbakker	53-71
wed. M. Boendermaker	steenbakker	72-81
wed. Schaik (Zuilen)	pannenbakker	44
Gijsbert Flomp (Z)	pannenbakker	46
Hermanus Hunneveld	verver en glazenmaker	39-50
Johan Budger	idem	51
Geijsbert van Eyndt	idem	53-58
Pieter Maurau	idem	59-81
Wessel Elfers	loodgieter	39-41
Dirk van Dorgeest	"goatgieter en pompemaker"	42-46
Pieter Meyer	loodgieter en pompemaker	47-54
Leendert Pellemans	idem + "leydekker"	55-77
Derk Speyker	loodgieter en leidekker	78-81
Dirk Westerhof	smid	39-44
Hendrik Bosman	idem	44-56
wed. H. Bosman	idem	56-57
Hendrik Wissinck	idem	58-65
Hendrik van Rijk	idem	65-81
Willem van Hulst (Br)	idem	39-40
Willem van Soeren (Utr)	idem	46-60
Isak Schalie (Jutphaas)	timmerman	39-41
Cornelis Veenman	idem	41-71
Jan Klinkenberg	idem	73-81
Barent Redding	schepemaker	40, 42
Jacob Schuyt	schepemaker	45-57
Gysbert Schuyt (Br)	idem	62
Jasper Brouwer	idem	66-70
Gysbert van Hulst	idem	72-79
Jacobus Verkerk (ut)	boomverkoper	40-49
Cornelis van Kooten	idem	51
Jan Klarenbeek	idem	52
Arie van Kronenburg	arbeider	40-42
Jan van Doorn	idem	43-53
Carel de Bie	"Behangel"	41
Gerrit van Dijk	maaiër	60
Jan Sluys	"sander"	60-73
Arie de Geer	idem	75-78
Willem van Vianen (utr)	houtkoper	65-72
Teunis Smit	stratemaker	51

De speelgoedwinkel van Hilda Nieman...leuk!

Rob Franse

Voor veel jongens en meisjes die opgroeiden in het oude dorp Maarssen en nu zo'n zestig of zeventig jaar oud zijn, is het een heerlijke jeugdherinnering: de speelgoedwinkel van Nieman aan de Nassaustraat. Maar jongens en meisjes, rond de winkel zit een heel verhaal en er is dus veel over te vertellen. Dat bleek wel toen ik het voorrecht had de nog altijd jong ogende en enthousiaste Hilda te spreken in haar comfortabele appartement met uitzicht op de Vecht.

Het verhaal begint midden in de oorlog. In de later tweemaal fors verbouwde en in 1986 geheel vervangen panden Nassaustraat 8, 10 en 12 waren destijds van links naar rechts IJzerwarenhandel Verdonk, de potten- en pannenwinkel van de oma van Hilda en het schildersbedrijf van Abraham Nieman gevestigd. In de oude potten- en pannenwinkel begonnen de ouders van Hilda in 1942 een zaak in woninginrichting. Het was een karige tijd en zowel verkopers als kopers waren al lang blij dat er überhaupt iets te koop was. Kort na de oorlog werd de handel in woninginrichting stukje bij beetje uitgebreid met de verkoop van huishoudelijke artikelen, behang, huishoudtextiel, kindervagens en speelgoed. De oude ruimte van het schildersbedrijf werd erbij getrokken en zo ontstond er in die panden een ware Winkel van Sinkel. Er was vraag, er was aanbod. De keuze was nog wel zeer beperkt, maar je was destijds blij met alles.

De familie Nieman was in die tijd erg blij met hun Opel Olympia uit 1936. Deze auto was in de oorlogsjaren door de ouders van Hilda's moeder verstopt voor de Duitsers op hun erf achter de turf en had de oorlog goed doorstaan. Dat was mooi, maar zo'n auto werd vlak na de oorlog wel door de overheid gevorderd. In dit geval werd de auto gevorderd om met de directeur van de schoenfabriek Marsua naar Noord-Brabant te

rijden. Deze kocht daar het benodigde leer om de schoenfabriek weer te laten functioneren en zo te helpen de economie weer op gang te brengen. Om die reden kreeg Nieman dan ook benzinebonnen. Pas later, toen het economisch wat beter ging, kreeg Nieman ook bonnen om met meubels van klanten naar de stoffeerder en weer terug te rijden. Stoelen kocht je in die tijd namelijk 'kaal', waarna je afspraken maakte over de stof die erop moest komen.

“Toen ze op zaterdag 28
september thuiskwam, bleek
het pand in vlammen te zijn
opgegaan.”

Zo was er dus niet zo heel lang na de oorlog een winkel in woninginrichting en eigen vervoer voor de in- en verkoop van artikelen. Een auto moet natuurlijk bestuurd worden en vader en moeder waren altijd druk. Hoe handig was het dan om Hilda, die enig kind was, niet door te laten leren en/of kapster te laten worden (waar zij zelf wel oren naar had), maar haar eerst vakdiploma's en het middenstandsdiploma te laten halen (op haar zestiende), haar bij de winkel te betrekken en haar het rijbewijs te laten halen. Zo reed een achttienjarig meisje (één van de vijf vrouwen in die tijd in Maarssen met een rijbewijs) op en neer naar de stoffeerder met een vaak compleet volgestouwd Opeltje: achterbak open, spullen erin en de rest vastgebonden er bovenop. Ze kan zich goed herinneren dat ze op die leeftijd, het moet

Nassastraat - Maarssen

zo rond 1954 geweest zijn, met een volgepakte auto lange tijd achter een truck met militairen reed van wie ze natuurlijk de volle aandacht kreeg. Die echte, persoonlijke aandacht krijgen was overigens niet vaak het geval. Daar was bijna geen tijd voor. Het was een arme tijd in die jaren vijftig en vader en moeder hadden maar één kind. Er moest gewerkt worden door iedereen die een gezond paar handen had.

In 1958 besloten de Niemans de woninginrichting over te doen aan Van Waaij. Daartoe werd een deel van het inmiddels nieuwe pand (zie afbeelding) afgesplitst. Zij gingen zich steeds meer richten op huishoudelijke artikelen en op speelgoed. Dat was de tijd waarin de veranderingen elkaar snel opvolgden. Er was sprake van veel innovatie, ook op het gebied van speelgoed. In de jaren kort na de oorlog was er nog niet veel te krijgen en was er ook niet makkelijk aan te komen, maar je ging ervoor. Vooral speelgoed dat je kon opwinden (vooral uit Japan en Hong Kong), en weer wat later speelgoed met vliegwielen was toen populair. Wat later moest je de poppen hebben van Schildpad. Tortulon was het nieuwe materiaal waardoor de poppenhoofden

veel zachter waren dan voorheen, de zogenaamde vleespoppen. En natuurlijk verkocht je poppenwagens, driewielers, fietsjes en blokkendozen. Zaken als Lego, Playmobil en Barbies zouden pas later volgen. In 1959 nam Hilda de zaak van haar ouders over. De economie was nog niet vol op stoom, maar er was inmiddels wel ruim voldoende te koop. Het was de tijd dat kleine jongetjes als Pietje van de kruidenier uit de straat en kleine Arie uit de lanen zich aan de hand van hun vader of moeder vergaapten aan al dat nieuws en moois.

In de jaren zestig begon de economie echt lekker te draaien, was er meer aanbod en meer vraag en besloot woninginrichting Van Waaij te verhuizen naar een paar huizen verderop (daar waar nu Maarssen aan de Kook zit). Dat gaf Hilda in de loop van de zestiger jaren de gelegenheid om haar winkel uit te breiden over het complete pand Nassastraat 8, 10 en 12. Mooie en drukke jaren volgden. Beneden was de winkel, midden boven woonde Hilda en linksboven woonden vader en moeder. Wat kon er fout gaan...? Op een dinsdag ging Hilda voor een paar dagen

naar het ziekenhuis voor een kleine, onschuldige ingreep, maar van rustig daarvan bijkomen was geen sprake. Toen ze op zaterdag 28 september 1985 thuiskwam, bleek het pand in vlammen te zijn opgegaan. Alles was weg. Een jonge onverlaat met weekendverlof had 's nachts een ruit ingeslagen, spullen gejat en was 's morgens vroeg teruggekomen voor meer. Hij vond de net gebrachte ochtendkrant, stak deze in de fik en liet hem smeulend achter. Rond acht uur 's morgens stond de boel volledig in lichtervlaam en moesten vader en moeder door de brandweer uit huis gehaald worden. Meer dan het ondergoed dat ze droegen was er van hun hebben en houden niet over. Gelukkig hadden ze het er wel levend van afgebracht.

Die ochtend werd Hilda, net terug uit het ziekenhuis, door iedereen over die dramatische situatie aangesproken en dat terwijl ze probeerde te winkelen om vader en moeder van noodzakelijke kleding te voorzien. Dit lukte dus gewoon niet en een nicht moest het overnemen. In de dagen die volgden moest echt alles tegelijk geregeld worden. Drie huilende winkelmeisjes werden naar huis gestuurd, vader en moeder getroost, de meest noodzakelijke dingen werden gekocht, tijdelijke woonruimte moest snel gevonden worden en er moest natuurlijk onmiddellijk vervangende winkelruimte komen. Gelukkig kon ze tijdelijk terecht op de Kaatsbaan in het pand waar nu de SNS-bank zit. Er moest immers snel weer begonnen worden met verkopen, want anders waren er geen inkomsten. Het lukte haar zowaar om op 27 oktober weer te starten met de verkoop vanuit het pand in de Kaatsbaan. Ze had alle mogelijke vertegenwoordigers gebeld om haar in ieder geval te voorzien van de meest gangbare zaken (vooral speelgoed) en dat lukte. Ruim voor de zo belangrijke feestmaand was ze 'back in business'.

Vervelen deed ze zich niet. Naast het runnen van de tijdelijke winkel en de zorg voor haar ouders, moest ze er ook voor zorgen dat het oude pand gesloopt werd en er een nieuw pand gebouwd zou worden. Wonder boven wonder lukte dat en in oktober 1986, in een jaar tijd dus, stond er een nieuw pand op de oude locatie; wederom klaar voor de verkoop voordat de feestmaand begon

dus. Daar moet overigens bij verteld worden dat de bovenverdieping toen nog niet klaar was. Inmiddels had ze tijdens de bouw bedacht dat het misschien een idee was om de nieuwe zaak te splitsen in twee zaken. Vanuit technisch oogpunt kon dat makkelijk. Er was immers in het midden van de voorgevel een portiek met een 'in'-deur en een 'uit'-deur gepland. Hoe moeilijk was het om een simpele scheidingswand tussen die twee deuren te plaatsen? En zo gebeurde. Er bleek een vader op zoek te zijn naar een winkelpand voor zijn jonge zoon en zo kwam Jan de Bruin in Maarssen terecht als buurman van Hilda. Jan met huishoudelijke artikelen en Hilda met speelgoed. In 1994, na 40 jaar in de winkel waarvan 35 jaar als eigenaar, vond ze het welletjes. Ze had geen kinderen en ook geen broers of zussen als mogelijke opvolgers of als hulp bij de verzorging van haar ouders. Deze zouden kort na elkaar in 1994 en 1995 komen te overlijden. De tussenmuur werd gesloopt en Jan de Bruin nam haar zaak 'er bij'. Jawel: Novy de Bruin in huishoudartikelen en speelgoed.

En toen? Hilda bleef in eerste instantie boven de zaak wonen. Ze had nu eindelijk tijd voor andere zaken en kwam een leuke weduwnaar zonder kinderen tegen die bij haar introk. Ze trouwden in 2002, kochten een boot, verhuisden naar een mooi appartement op de eerste verdieping met prachtig uitzicht op de Vecht en genoten samen van het leven. Helaas is haar man een paar jaar geleden overleden, maar zij leeft het leven nog steeds ten volle. Speelgoed wordt er nog steeds verkocht aan de Nassaustraat 8, 10 en 12, nu al 77 jaar. Destijds werd datgene verkocht wat je kon bemachtigen en nu wordt er een overvloed aan artikelen aangeboden met daarbinnen een enorme keus. Menig oudere Maarssenaar zal het nog steeds zien als de speelgoedwinkel van Nieman. Er liggen mooie herinneringen, niet alleen voor Hilda maar ook voor de inmiddels groot geworden Pietje en Arie en al die andere kinderen.

Dank je wel voor je verhaal, Hilda! Het is of al die jaren speelgoed je jong van geest en enthousiast hebben weten te houden. ●

Kunstcollecties in de Vechtstreek

Jaap Versteegh

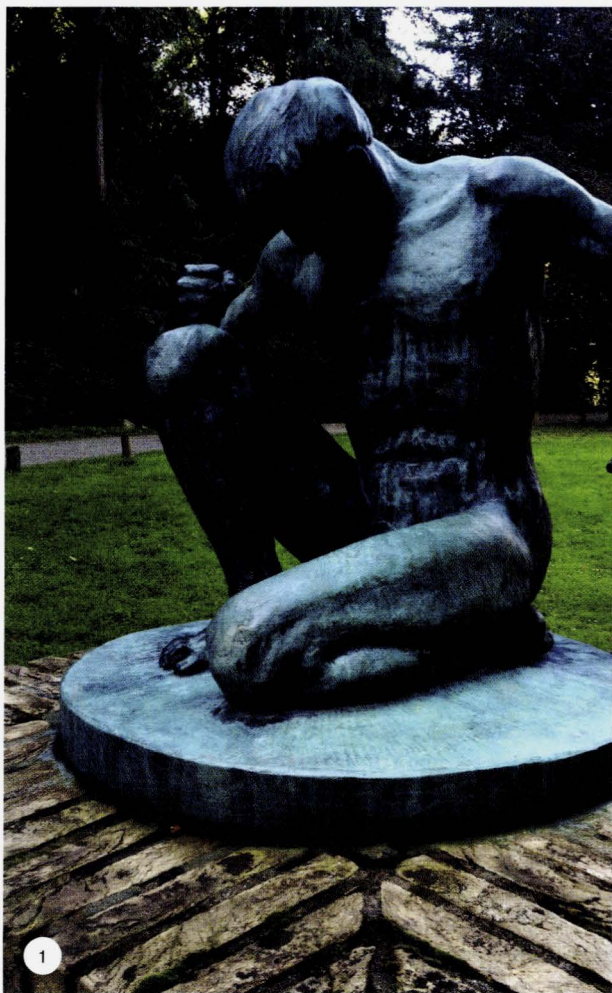
In de afgelopen zeven afleveringen van het Periodiek van de Historische Kring Maarssen heb ik geschreven over verschillende vormen van kunst in de Vechtstreek. Zo heb ik aandacht besteed aan schilderijen, beelden, grafiek en verschillende vormen van kunstnijverheid, de ene keer gemaakt

door kunstenaars uit de buurt, de andere keer met de Vechtstreek als onderwerp. Sommige van deze kunstwerken zijn te vinden in de collectie van mijn eigen kunsthandel Pygmalion, maar in de meeste gevallen waren ze afkomstig uit andere kunstverzamelingen. De Vechtstreek is een wel-

varende streek met een gevarieerd cultureel aanbod, waar men veel kunstcollecties kan vinden, soms verborgen achter slot en grendel, maar in veel gevallen ook voor iedereen te zien.

Collectie Gemeente Stichtse Vecht

Als inwoners van de gemeente Stichtse Vecht hebben wij onze 'eigen' gemeentelijke kunstcollectie. Hiermee bedoel ik niet alleen de kunstwerken die zich buiten in de openbare ruimte bevinden, waaronder meerdere beelden, zoals het prachtige oorlogsmonument van Marian Gobius (1910-1994) voor het gemeentehuis in Maarssen, maar ook vele tientallen schilderijen, tekeningen, prenten en meubelstukken die zich her en der in gemeentelijke kantoren bevinden (zie afbeelding 1). Dit is een indrukwekkende verzameling. In 2011, toen de gemeentes Maarssen, Breukelen en Loenen aan de Vecht werden samengevoegd, werd mij gevraagd de kunstcollecties van deze gemeentes te inventariseren en te taxeren. Er bleken niet alleen verschillende werken van bekende schilders als Nicolaas Bastert, Evert-Jan Ligtelijn en Willem van Leusden te hangen, maar ook diverse bronzen beelden te staan van vooraanstaande hedendaagse kunstenaars als Gabriel Sterk en Charles Dumernit (zie afbeelding 2). Deze beelden stamden nog uit de tijd van de 'contraprestatie'. Het was grappig om te zien dat veel gemeenteambtenaren deze werken amper

Oorlogsmonument van Marian Gobius.

Willem van Leusden. Stilleven met hoed. Olieverf op doek. Collectie Gemeente Stichtse Vecht.

als 'kunst' beschouwden. Tijdens mijn inventarisatie werd meestal gewezen op ingelijste reproducties aan de muur, terwijl de genoemde beelden vaak onder het stof verscholen stonden in een hoekje naast een kast of zelfs dienden als kapstok. Uit oude inventarisatielijsten bleek dat er ooit meer kunstwerken geweest moesten zijn dan ik kon traceren, maar desondanks was het nog een aanzienlijke collectie. Deze collectie is destijds op mijn advies grotendeels in beheer gegeven aan het Vechtstreekmuseum. Helaas wordt dit gemeentelijk kunstbezit slechts zelden getoond. Bovendien las ik in de VAR dat de gemeente van plan is sommige van deze werken te verkopen. Ik hoop dat de gemeente zich hierbij goed laat adviseren.

Kasteelmusea

Andere openbare kunstcollecties zijn te vinden in verschillende kasteelmusea, zoals in het slot Zuylen, kasteel Sypesteyn en kasteel De Haar. Ook

hier verdwijnt er af en toe iets. Dit jaar is in Slot Zuylen uitgebreid herdacht dat in 1977 een groot deel van de wapencollectie van het kasteel werd ontvreemd. De buit bestond uit degen, dolken, geweren en pistolen die in veel gevallen al eeuwen in het bezit waren van de familie Van Tuyll van Serooskerken. Dankzij een oplettende handelaar in antieke wapens en een bruikleengever zijn enkele zwaarden onlangs teruggevonden en sinds kort weer te zien in het museum (zie afbeelding 3 op de volgende pagina).

In kasteel Sypesteyn is eveneens een mooie collectie te bewonderen, maar ook hier heeft enkele jaren geleden een grote kunstroof plaatsgevonden. In 2002 namen dieven drie bijzondere klokken mee uit Sypesteyn, waaronder een exemplaar uit de tijd van de Franse Revolutie, voorzien van een dubbele tijdsaanduiding, waarvan er wereldwijd slechts vier bekend zijn. Helaas zijn deze klokken tot op heden nog niet teruggevonden. Hoogtepunten in de collectie van kasteel De Haar in Haarzuilens

Wapencollectie Zuylen. De teruggevonden zwaarden uit de collectie Slot Zuylen.

zijn drie wandtapijten uit de reeks 'De Verlossing van de Mens' uit het begin van de zestiende eeuw, gemaakt in het atelier van Pieter van Edingen van Aelst. Hun betekenis en artistieke kwaliteit zijn onvergelijkbaar met die van enig ander tapijt in Nederlands bezit. Daarbij zijn de tapijten cruciaal in de beleving van de recentelijk met veel zorg gerestaureerde interieurs van De Haar. Dit ensemble als geheel, bijeengebracht door baron Etienne van Zuylen en zijn echtgenote Hélène de Rothschild, is kenmerkend voor de 'Goût Rothschild'. Met steun van de Vereniging Rembrandt heeft men deze wandtapijten kunnen behouden voor kasteel De Haar.

Collectie Goudstikker

Waarschijnlijk is Nijenrode het eerste kasteel in de Vechtstreek waar men in verband met een kunstcollectie aan zal denken. Dat heeft vooral te maken met de gerenommeerde joodse kunsthandelaar Jacques Goudstikker, die Nijenrode in 1930 kocht (zie afbeelding 4). In zijn collectie met een waarde van, omgerekend naar

de huidige valuta ruim honderd miljoen euro, bevonden zich veel werken van zeventiende-eeuwse meesters als Jan Steen, Salomon van Ruysdael en Adriaan van Ostade. Goudstikker stelde kasteel Nijenrode, waar hij een deel van zijn collectie in onderbracht, open voor publiek om ook mensen die nooit een kunsthandel binnenkwamen kunst te laten zien. Hij organiseerde tentoonstellingen in het Rijksmuseum en het Stedelijk Museum Amsterdam en liet in Nijenrode geregeld muziekgezelschappen opdraven voor benefietconcerten waar de fine fleur van het interbellum zich graag vertoonde. Zoals bekend kwam Goudstikker in 1940 om het leven tijdens zijn vlucht voor de nazi's en viel zijn miljoenenbezit grotendeels in handen van rijksmaarschalk Göring. Na de oorlog belandde het merendeel in diverse Nederlandse musea. Tien jaar geleden is een groot deel van de collectie Goudstikker weer overgedragen aan de erven Goudstikker, maar nog niet alles en er wordt nog steeds geprocedeerd.

Goudstikker-Eigendomslabel. Collectie Goudstikker.

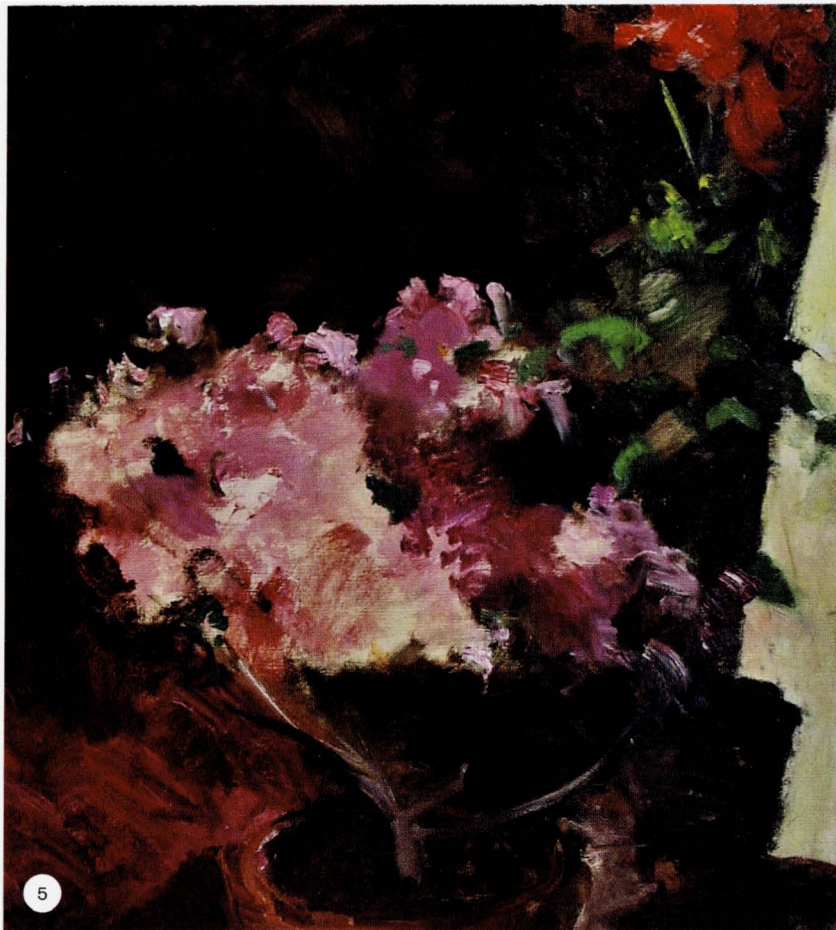
Collectie Paarlberg

Een andere bijzondere kunstverzameling is de 'Collectie Bolenstein'. Onder deze titel werd in 2000 een mooi koffietafelboek gepubliceerd, waarin een overzicht werd gegeven van de kunstwerken in het bezit van de vastgoedhandelaar Jan-Dirk Paarlberg, eigenaar van ridderhofstad Bolenstein in Maarssen. Alhoewel de afgebeelde werken lang niet allemaal meesterwerken zijn, omvat de lijst van de kunstenaars veel bekende namen, zoals Edgar Degas, Henry Matisse, Pierre Auguste Renoir en Pierre Bonnard. En met maar liefst acht kunstwerken van Pablo Picasso heeft deze collectie een bijzondere allure. De collectie was nooit in het openbaar te bekijken en gezien de situatie waarin Paarlberg zich nu bevindt, is het de vraag in hoeverre deze verzameling nog compleet is.

De slager Van Rijn

Zeker zo bijzonder als de Collectie Bolenstein

was de particuliere kunstverzameling van de heer Van Rijn, die woonde in het voormalig gemeentehuis van Oud-Zuilen en lange tijd in Utrecht aan de Vismarkt een exquise slagerij had. Zijn kunstcollectie omvatte minder grote namen dan de verzameling van Paarlberg, maar zijn kunstwerken waren bijna allemaal van kwalitatief en artistiek hoog niveau. Ik herinner mij een klein zelfportret van Isaac Israëls en een groot schilderij van een bouwput van George Hendrik Breitner; werken die iedere Nederlandse museumdirecteur graag zou willen bemachtigen. Bovenal was de heer Van Rijn gespecialiseerd in de Amsterdamse Joffers, zoals Coba Ritsema, Nellie Bodenheim, Marie van Regteren Altena, Lizzy Ansingh, Jo Bauer-Stumpf en Betsy Osieck. Dit was een groep kunstenaressen die aan het eind van de negentiende eeuw studeerde aan de Rijksacademie van beeldende kunsten in Amsterdam. De schilderessen raakten bevriend en exposeerden samen.

Coba Ritsema 'Azalea'. Olieverf op doek.

De collectie kunstwerken die Van Rijn van deze dames bezat was uniek en zijn olieverfschilderij voorstellende een grote paars-rose azalea is het mooiste schilderij dat ik ooit van Coba Ritsema zag (zie afbeelding 5).

Kunsthandelaren

Buiten deze particuliere verzamelaars is de Vechtstreek ook altijd rijk geweest aan kunsthandelaren en daarmee doel ik niet alleen op handelaren in beeldende kunst. In Breukelen is de onderneming van Jacob J. Roosjen gevestigd. Hij is gespecialiseerd in antiek zilver en is sinds 1989 Register Taxateur in gouden en zilveren werken. Zijn verkoopcollectie omvat voornamelijk Nederlands zilver uit de zeventiende en achttiende eeuw, aangevuld met zilveren en gouden voorwerpen van hoogwaardige kwaliteit uit andere landen en eeuwen.

Begin deze eeuw was in de voormalige ridderhofstad Oudaen gelegen aan de Vecht bij Breukelen korte tijd Rob Kattenburg gevestigd. Kunsthandel

Rob Kattenburg is expert in maritieme oude kunst en zijn specialisme omvat voornamelijk Hollandse en Vlaamse schilderijen, tekeningen en grafiek uit de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw met scheepvaart en cartografie als onderwerp. Zijn steeds wisselende collectie omvat schilderijen, tekeningen en grafiek van grote meesters als Willem van de Velde en Ludolf Backhuysen. Toen ik eind vorige eeuw in Maarssen kwam wonen, had Bertus Borkus een kunsthandel in Breukelen. Kort daarna verhuisde hij naar het koetshuis van de buitenplaats Vechtoever. Zijn collectie bestond voornamelijk uit werk

van Nederlandse schilders uit de twintigste eeuw die zich lieten inspireren door het Franse impressionisme en expressionisme. Hij typeerde deze kunstenaars als 'kleine meesters', maar het waren in feite minder bekende grote meesters, zoals Jan van Heel, Otto B. de Kat en Paul Hugo ten Hoopen, veelal docenten aan de Amsterdamse Rijksacademie, destijds de beste kunstopleiding van ons land.

De aanwezigheid van deze culturele rijkdom zorgt ervoor dat mijn vrouw en ik ons al jaren thuis voelen in de Vechtstreek. De mooiste collectie biedt vanzelfsprekend de natuur. 'Natura Artis Magistra'; de natuur is de leermeesteres van de kunst. Zoals ik in het eerste artikel van deze serie over kunst in de Vechtstreek reeds schreef: 'Het is het water waarop we varen, waarin we zwemmen en waarop we schaatsen en dat mij altijd weer weet te verleiden'. Het licht op het water, het geluid van het water. Dat is de ultieme schoonheid van de Vechtstreek. Dat is geen kunst, dat is echt! ●

Een foto uit circa 1898

Hans Sagel

de foto werd gemaakt. Meestal pas een paar dagen later was de foto ontwikkeld en afgedrukt en kon het 'grote' genieten van het eindproduct beginnen. Zo ging omstreeks 1898 ook deze vader met drie van zijn negen kinderen 'op de kiek', zoals dat toen nog werd genoemd (zie afbeelding 1). Er bestaan ook in Maarssense collecties natuurlijk nog heel veel van dergelijke portretten. Ze zijn vaak wat wazig geworden, vergeeld en verkreukt en soms is het zelfs onbekend wie er zijn gefotografeerd. Je kunt je bij zulke oude portretfoto's natuurlijk afvragen of ze interessant genoeg zijn voor plaatsing in deze rubriek en opname in het archief van de HKM. Maar dat is in dit geval mijns inziens zeker zo. We zien hier namelijk, met dank aan Luda Diepgrond-Dorresteyn, die zo vriendelijk was deze foto ter beschikking te stellen, haar grootvader Jan Dorresteyn sr. (geboren 1857, overleden 1933), in 1882 stichter van de nog steeds bestaande slagerij Dorresteyn aan de Nassastraat, evenals haar ooms Leendert en Jo; de jongste op de foto is haar vader A.H. (Toon) Dorresteyn (1890-1955). Deze laatste was kunstzinnig en sportief en had velerlei interesses. Oorspron-

Ooit was er een tijd, waarin het gebruik van mobiele telefoons voor het fotograferen nog heel ver weg was en je voor het maken van een foto naar een fotograaf ging. Zo netjes mogelijk gekleed werd je in zijn atelier in de gewenste setting opgesteld, moest je serieus kijken en stilzitten of staan, waarna met een lange sluitertijd uiteindelijk

kelijk in Den Haag opgeleid als fotograaf, kwam hij omstreeks 1920 min of meer verplicht als opvolger in de zaak terecht. Hoewel hij ook als slager een goed vakman werd, bleef de fotografie, waarvan we misschien een volgende keer wat voorbeelden kunnen laten zien, naast vele andere hobby's hem altijd meer boeien dan het slagersvak.

De vorige foto in deze rubriek, een klassenfoto van de Openbare Lagere School, Looydijk 3 in Oud-Maarsseveen (zie afbeelding 2), werd natuurlijk ook door Theo Schouten gezien. Hij, een groot kenner van de geschiedenis van dit deel van het werkerrein van de HKM, was zo vriendelijk om mij nagenoeg alle namen van de kinderen en van de leraar te noemen. Zoals bekend zijn er in Tienhoven en Maarsseveen veel mensen met dezelfde familienaam. Doordat men de kinderen vaak vernoemde, kunnen veel mensen dezelfde voor- en achternaam hebben. Zo staan er op deze foto twee Mijntjes Verhoef, twee nichtjes. Theo heeft dit keurig opgelost door in dergelijke gevallen achter de familienaam een initiaal van de vader te zetten, met zn van zoon of een d van dochter eraan vast. Dus om te beginnen zien we op de foto bij de deuren in de achterwand: staande van links naar rechts Mijntje Verhoef Gd, Mijntje Verhoef Pd en onbekend. Bij de kast, het hoofd van de school van 1920 tot 1949, dhr. I.C.

Knoot. In de banken, zittend van voor naar achter op de eerste rij rechterkant: Goris Verhoef Pzn, Heleen Leeftang Jd, onbekend, Gert Leeftang Jzn. Op de eerste rij linkerkant: Nel te Water Cd, Dirk Schouten Ezn, Geertje Verhoef Pd, Dit Stekenburg(?), onbekend. Tweede rij rechterkant: onbekend, Niek van Eijk Azn, Herman Verhoef Gzn, Kees Schouten Gzn, Eep Kroon Ezn. Tweede rij linkerkant: Zegert van Eijk Azn, Pauw Verhoef Wzn, onbekend, onbekend, Rijk van Walderveen Dzn. Derde rij rechterkant: Dirk van de Vaart Czn, Karel Ettehoven Azn, Mien van Oosterom Wd. Derde rij linkerkant: onbekend, Arie Knoot, Marie van de Wilt Bd.

Hebt u op- of aanmerkingen naar aanleiding van deze rubriek of misschien zelf een voor publicatie geschikte foto, dan wordt u vriendelijk verzocht dit schriftelijk of telefonisch door te geven aan J.H. Sagel, Van Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen, tel: 0346-561457, e-mail: hanssagel@gmail.com ●

het oude regthuys

eetcafé • feestcafé • catering

laan van niftariake 101 • 3612bp • tienhoven
telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetolderegthuys.nl

HAIRFASHION

maarsssen

HAIRFASHION MAARSSEN
PROFESSIONALS
IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
VOOR JE HAAR
EN VOOR JEZELF

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

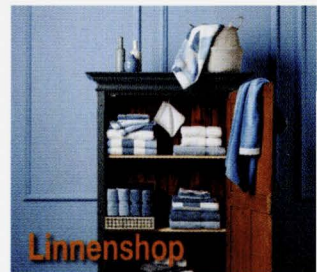
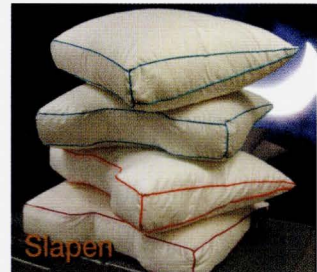
DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
TEL. 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSEN.NL

OF DOWNLOAD
ONZE APP

HAIRFASHION MAARSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSEN

de Graaff

slapen/bedmode/lingerie/linnenshop

Kaatsbaan 48
3601 ED Maarsssen
0346-562122
www.degraaffmaarsssen.nl

Ritter
MAKELAARDIJ

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheek
verhuur • nieuwbouw

Sterk door Service!

Nassastraat 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
 erarittermakelaardij
 @ERA_Ritter

Taxaties | Bemiddeling | Inkoop & Verkoop

www.numisconsult.nl | info@numisconsult.nl | 06-47963366